

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Martina Semivanová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Výuka nadaných žáků v inkluzivní třídě na 1. stupni základní školy
Teaching Gifted Children in Inclusive Classroom at Primary School

Bc. Martina Semivanová

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Krčmářová, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a na základě literatury a pramenů uvedených v Seznamu použité literatury a zdrojů.

V Praze dne 10. dubna 2017

Bc. Martina Semivanová

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí diplomové práce PhDr. Tereze Krčmářové, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Jméno a příjmení:	Bc. Martina Semivanová
Název práce:	Výuka nadaných žáků v inkluzivní třídě na 1. stupni základní školy
Typ práce:	Diplomová práce
Pracoviště:	Katedra primární pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy
Vedoucí práce:	PhDr. Tereza Krčmářová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

ABSTRAKT

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou nadání a vzdělávání nadaných žáků v inkluzivní třídě. Byl navržen a proveden kvalitativní výzkum na prvním stupni běžné základní školy v České republice. Teoretická část poskytuje přehled o aktuálním stavu řešení didaktických otázek problematiky vzdělávání nadaných žáků. Praktická část předloží zprávu z kvalitativního výzkumného šetření zaměřeného na zjišťování míry a způsobů implementace poznatků z oblasti vzdělávání nadaných žáků v praxi primární školy. Součástí výzkumu bylo zjišťování postojů učitelů této školy k otázce nadání a vzdělávání nadaných žáků, byla provedena analýza Výroční zprávy školy za rok 2015-16 a aktuálního Školního vzdělávacího programu. Dále bylo provedeno polostrukturované interview s ředitelem školy a třídní učitelkou diagnostikovaného nadaného žáka. Bylo provedeno pozorování vyučovací hodiny, ve které byl přítomen nadaný žák. Údaje získané šetřením byly vyhodnoceny. Závěry práce potvrzují, že je škola nakloněna integraci nadaných žáků. Jak stanovisko vedení, tak postoje učitelů pozitivně hodnotí význam nadání. Stěžejní ve výuce je ale konkrétní pedagog, který sice používá dostupné metody, ale nemá dostatek času a sil na individualizaci výuky tak, aby se mohl dostatečně věnovat jak nadaným žákům, tak žákům se specifickými poruchami, ale také žákům průměrným.

Klíčová slova: nadaný žák, inkluze, metody vzdělávání, organizační formy vzdělávání

Počet stran: 73

Počet příloh: 1

Jazyk: Český

BIBLIOGRAPHICAL IDENTIFICATION

Author:	Bc. Martina Semivanová
Title:	Teaching Gifted Children in Inclusive Classroom at Primary School
Type of thesis:	Master thesis
Department:	Primary Education Department of the Faculty of Education of the Charles University
Supervisor:	PhDr. Tereza Krčmářová, Ph.D.
The year of presentation:	2017

ABSTRACT

This diploma thesis deals with educating gifted students in inclusive classroom. There was a qualitative research created and realized at primary school in inclusive classroom in the Czech Republic. Theoretical part gives a view of actual theoretical knowledge of educating gifted students. Practical part gives a report of actual quality of educating gifted students in one particular primary school in the Czech Republic. The qualitative research is based on observation method, interviews, questionnaires and analyses of school documents such as Annual Report and School Education Programme. Teachers were asked for their attitudes toward giftedness and educating gifted children. There was done the observation of teaching methods used in the classroom where a gifted pupil is placed. The data were evaluated. The conclusions of the study confirm that the school supports the integration of gifted students. The management and teachers' are convinced that talent is important and has to be developed. The main task is on the teacher who teaches gifted pupils. It was found that the teacher is able to use some recommended methods but does not have enough time and effort to individualizing lessons so that he/she could devote enough time to gifted pupils and pupils with specific disorders but also the average ones.

Key words: gifted and talented children, inclusion, teaching methods, forms of organization

Number of pages: 73

Number of appendices: 1

Language: Czech

Obsah

Obsah	7
Úvod.....	9
I Teoretická část.....	10
1 Talent a nadání.....	11
1.1 Definice pojmů talent a nadání	11
1.2 Modely nadání	12
1.3 Druhy nadání.....	14
2 Nadaný žák	15
2.1 Osobnostní a sociální znaky nadaných žáků.....	15
2.2 Sociálně-emocionální problémy nadaných žáků	15
2.3 Typy nadaných žáků	17
2.4 Nadané děti se specifickými vývojovými poruchami učení	18
2.5 Nadané děti s poruchami chování ADHD	19
2.6 Identifikace nadaných žáků	20
3 Vzdělávání nadaných žáků	22
3.1 Organizační formy vzdělávání.....	22
3.2 Modifikace obsahu výuky pro nadané žáky	24
3.3 Metody výuky nadaných žáků	26
3.4 Principy hodnocení nadaných žáků	27
3.5 Požadavky na osobnost učitele	28
Shrnutí teoretické části.....	30
II Praktická část.....	31
4 Cíle a metodologie výzkumu	32
4.1 Výzkumný soubor a místo výzkumu	33
4.2 Metody výzkumu	33
5 Výsledky výzkumu	35
5.1 Analýza Výroční zprávy 2015 -2016.....	35
5.2 Analýza školního vzdělávacího programu školy	36
5.3 Rozhovor s ředitelem základní školy.....	39
5.4 Vyhodnocení a interpretace škálového dotazníku	41
5.5 Charakteristika diagnostikovaného žáka	57
5.6 Pozorování a analýza vyučovací hodiny z hlediska použitých metod.....	59
5.7 Analýza rozhovoru s třídní učitelkou.....	64

6 Diskuse.....	67
Závěr	68
Seznam použité literatury a zdrojů	70
Seznam příloh	73

Úvod

Největším bohatstvím lidstva je jeho myšlení. Můžeme být šťastni, že v každé generaci vyroste nadaný, který dokáže změnit dějiny. Takový výjimečný jedinec musel být také dítětem a žákem. V dětství mohl být nepovšimnut, ale také mohl mít výborné zázemí plné podnětů. Takový malý nadaný chlapec nebo dívka teď sedí někde ve třídě a čeká, že si ho učitel všimne a začne rozvíjet jeho nadání. Úkolem učitele je mimo spousty jiných povinností být na příchod nadaného žáka připraven a umět s ním smysluplně pracovat. Navíc je tato povinnost zakotvena v platné legislativě České republiky. Cílem teoretické části práce je shrnout základní poznatky o nadaných a jejich vzdělávání jak z tuzemské, tak zahraniční literatury. Praktická část se potom snaží zjistit, jakým způsobem v současné době pracuje jedna konkrétní běžná základní škola s nadanými žáky, jaký k nim má přístup a co jim může nabídnout.

Výzkum vychází z teoretických poznatků, které jsou o této problematice dosud známy. Metody, které jsou v této práci použity, jsou součástí kvalitativního výzkumu. Prostřednictvím různých metod jako interview s aktéry pedagogického procesu, analýzou aktuálních dokumentů školy, využitím škálového dotazníku, kdy se písemně zjišťují postoje učitelů k otázkám nadání a vzdělávání nadaných dětí, a v neposlední řadě pozorováním vyučovací hodiny dojdeme k výsledku, který nám řekne, zda je škola na příchod nadaného žáka připravena a zda s ním umí pracovat.

I Teoretická část

1 Talent a nadání

1.1 Definice pojmů talent a nadání

Vybrat univerzálně platnou definici není jednoduché. Současná literatura totiž uvádí velké množství různých definic a také v minulosti tyto pojmy prošly svým vývojem. V minulosti byl pojem nadání spojován s intelektovými činnostmi a talent spíše s uměleckými. S tímto pojetím dodnes souhlasí G. Goodhew (2009), která dává pojem nadání do souvislosti s matematikou nebo humanitními vědami. Talent naopak spojuje s uměním a tělovýchovou. V definicích obou pojmů se nejčastěji objevují slova jako nadprůměrná schopnost, vysoké vlohy nebo genialita. V této práci pojmy nadání a talent budou vnímány jako synonyma. Vybereme takovou definici, která je pro účely této práce nejvhodnější.

Možnou definici obsahuje Velký psychologický slovník, který definuje talent jako tvořivé nadání, jako soubor schopností umožňujících dosáhnout nadprůměrných výkonů ve výtvarném umění, hudbě, vědě, baletu, šachové hře nebo matematice a je pokládán za vrozený (Hartl, Hartlová, 2010, s. 586). Nadání je pak zde definováno jako soubor vloh k úspěšnému rozvíjení schopností a tedy možnost podávat velké výkony v kterékoli oblasti lidského konání, přičemž vlohy jsou vrozenou skupinou předpokladů a schopností umožňujících dosáhnout zvláštních znalostí a dovedností (Hartl, Hartlová, 2010, s. 329). Žák oplývající takovými schopnostmi se nezdívka vyskytuje v běžné třídě základní školy.

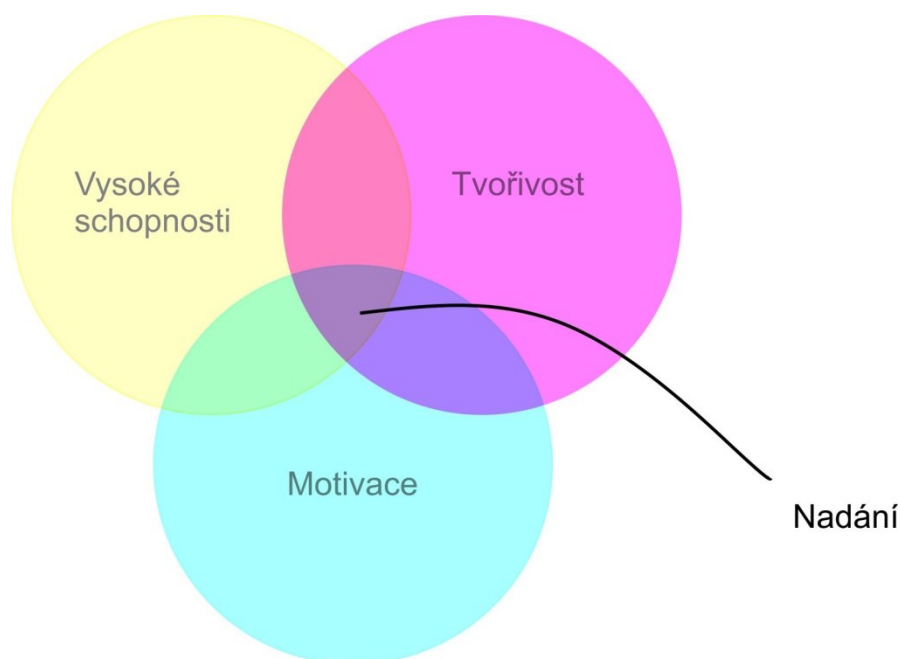
Pojmy nadání a mimořádné nadání nejsou ve školském zákonu ani v navazujících prováděcích předpisech blíže vymezeny. Ve Vyhlášce 73/2005 Sb. se pouze uvádí, že mimořádně nadaným je jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech. Učitelům, kteří se v hodinách setkají s takovým žákem, může tedy při identifikaci posloužit tzv. model nadání.

1.2 Modely nadání

Model nadání graficky zobrazuje soubor schopností, dovedností a jiných aspektů figurujících při definování nadání. Stejně jako existuje nepřehledné množství definic, tak existuje více modelů nadání. V této práci budou představeny tři modely.

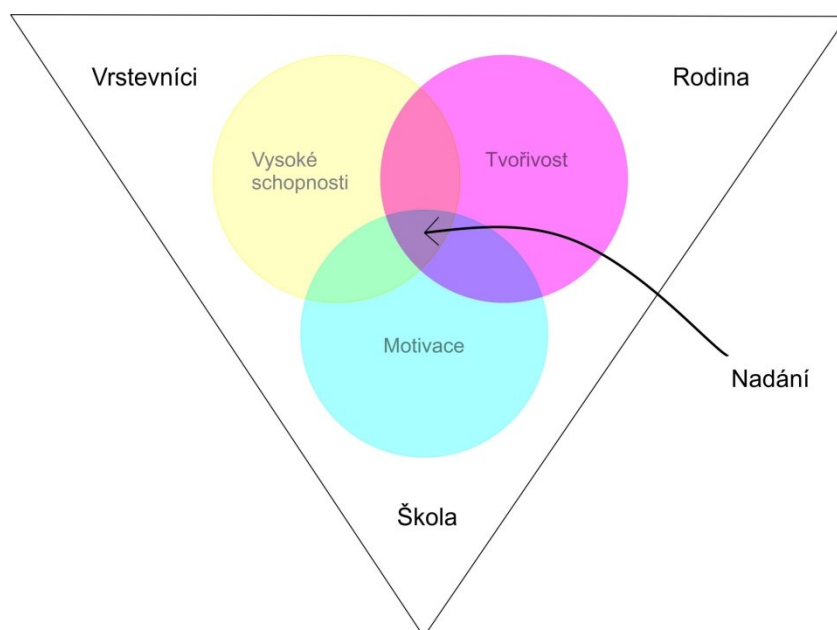
Model nadání J. S. Renzulliho (2002 in Škrabánková, 2012, s. 21) zobrazuje nadání jako průnik tří kruhů. Aby jedinec mohl být považován za nadaného, musí disponovat třemi základními skupinami lidských rysů. Jsou jimi vysoké nadprůměrné schopnosti, vysoká úroveň tvořivosti a vysoká úroveň vnitřní zodpovědnosti, motivace a odhodlání ke zdoání daného úkolu, přičemž všechny tyto složky musí být v rovnováze.

Obrázek 1 – Renzulliho model tří kruhů

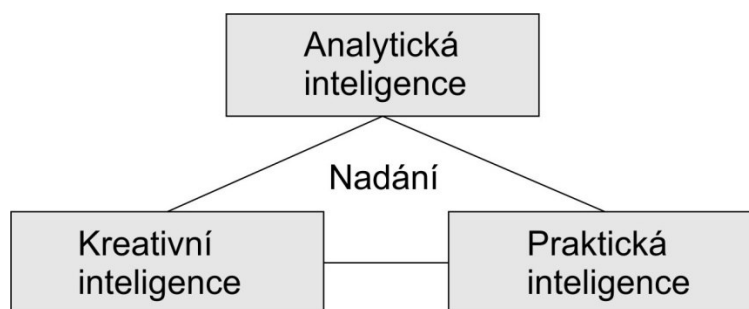
F. Mönks se inspiroval modelem J. S. Renzulliho a ke třem vnitřním faktorům přidává vnější faktory sociálního prostředí, tedy rodinu, školu a přátele. Ve svém vícefaktorovém modelu sjednocuje psychologická, pedagogická, sociální a vývojová hlediska (Mönks, Ypenburgová, 2002, s. 23). Člověk je sociální bytost a dobrá sociální interakce přispívá k realizaci vloh.

Obrázek 2 – Mönksův model nadání

J. R. Sternberg (1997 in Machů, 2010, s. 25) ve svém modelu definuje tři druhy inteligence. Analytickou inteligenci, kdy jedinec dokáže rozebrat problém a porozumět jednotlivostem, kreativní inteligenci, kdy se jedinec dobře adaptuje v nových situacích, a praktickou inteligenci, která se vyznačuje schopností oba předchozí aspekty aplikovat do praxe. Všechny tři typy musí být v rovnováze, aby žák vykazoval známky nadání.

Obrázek 3 – Sternbergův model nadání

Chceme-li hovořit o nadaném žákovi, musíme tedy počítat s tím, že musí disponovat výše zmíněnými ukazateli. Nadání může být zaměřeno různými směry v závislosti na druhu činnosti, ve které nadaný jedinec vyniká. Hovoříme o tzv. druzích nadání.

1.3 Druhy nadání

Druhy nadání jdou ruku v ruce se specifickými činnostmi člověka. Jejich členění lze v literatuře nalézt mnoho. V tabulce jsou uvedeny základní druhy nadání podle Dočkala (1987).

Tabulka 1 – Druhy nadání

Intelektové	Umělecké	Pohybové	Praktické
Matematické	Hudební	Taneční	Manuální
Technické	Výtvarné	Sportovní	Sociální
Jazykové	Literárně-dramatické		Organizační
			Pedagogické
			Pečovatelské

Učitelé na základní škole mohou rozvíjet zejména intelektové nadání. Podle Dočkala (1987) je žák s intelektovým nadáním charakteristický touhou po poznání, vědění, zvědavostí a vyšší úrovní inteligence. Intelektové nadání se v dětství často projevuje raným čtením, přesto tato výjimečná schopnost nezaručuje, že z dítěte vyroste nadaný dospělý. Dalším možným znakem intelektového nadání u dětí je brzký verbální projev v porovnání s průměrným dítětem. Řada nadaných žáků v raném věku projevovala zájem o písmena a čísla a dokázala číst. Některými odborníky je schopnost číst před čtvrtým rokem života považována za znak nadání. Zaostávání v řečovém vývoji ale opět nemusí vylučovat pozdější rozvinutí nadání. Do intelektového nadání zařazujeme nejčastěji matematické nadání, jazykové nadání a technické nadání. Pro matematické nadání jsou charakteristické matematické schopnosti a matematické zájmy. Matematické schopnosti se mohou diferencovat v mladším školním věku a to nejen na základy matematického myšlení, ale také na mechanické počítařské dovednosti a schopnosti. Nadání pro technické vědy si žádá především více praktické inteligence a zaměření na předměty. Jedinci obdaření tímto nadáním většinou velmi rádi sestavují různé přístroje a experimentují s nimi.

Definovali jsme, co je to nadání a z jakých složek se skládá. V další kapitole se zaměříme na jedince, kteří takovým nadáním oplývají, tedy na nadané žáky.

2 Nadaný žák

2.1 Osobnostní a sociální znaky nadaných žáků

Přestože jsou mezi nadanými žáky velké rozdíly, dají se u nich vyzorovat společné osobnostní a sociální znaky. U nadaných jedinců se velmi rychle rozšiřuje slovní zásoba. Patrné jsou složité větné konstrukce, správné používání cizích slov a gramatických pravidel. Nadaní žáci svojí schopností abstraktního myšlení dokážou spojovat zdánlivě nesouvisející věci do smysluplných celků. Můžeme u nich pozorovat schopnost utvářet si vlastní strategie, zejména v plánování nebo stylech učení. Velmi silně rozvinuté kritické myšlení u nadaných dětí se projevuje pochybováním a polemizováním. Tito jedinci usilují o jedinečnost, mají bohatou fantazii, a proto velmi často přicházejí s originálním řešením úkolů. (Machů, Kočvarová, 2013)

Nadaní žáci mají osobitý smysl pro humor, kterému rozumějí zpravidla jen dospělí. Jejich vrstevníkům pointa většinou uniká. I když upřednostňují logickou paměť před memorováním, díky vynikající paměti projevují až expertní znalosti v oborech, které je zajímají. Na druhou stranu v některých znalostech nebo činnostech mohou zaostávat. Raději než hračky mají knihy, počítač nebo šachy. I když se rozumově nadané děti dokážou dlouhodobě soustředit, jejich soustředěnost závisí na povaze činnosti, kterou vykonávají. Pokud jsou vnitřně motivováni, dokážou pracovat i několik hodin. Nebaví je mechanické a monotematické práce. Při vyvozování patří nadaní žáci mezi nejrychlejší ve třídě, naproti tomu při metodách výuky s prvky kritického myšlení dokončují úkol mezi posledními. (Machů, Kočvarová, 2013)

Na druhou stranu jsou tyto nadprůměrné a nadstandardní schopnosti a vlastnosti doprovázeny problémy, se kterými se nadaní žáci také musí potýkat. Tento disharmonický vývoj se pak negativně projevuje v sociální a emocionální sféře. Landau (2007, s. 10) tvrdí, že existuje mnoho šestiletých dětí, které mají intelektuální úroveň osmi či devítiletých, ale emocionálně jsou v rovině čtyřletých.

2.2 Sociálně-emocionální problémy nadaných žáků

Nadané dítě často zaujímá ve skupině extrémní pozici leadera nebo outsidera (Hříbková, 2009, s. 100). Podle T. Webba (1993 in Machů, 2010, s. 36, 37) nadaní často čelí dilematu, zda se podřídí většině, nebo se chovat podle své přirozenosti. I když se

nadané děti s vyšší schopností kreativity spíše nepodřizují, mohou v důsledku nejistoty okolí začít své schopnosti skrývat. Umístění nadaného žáka do špatného vzdělávacího systému může vyústit v pocit bezvýchodnosti a následných depresí. Problémy v rodině kvůli nadání dítěte vznikají z velké části nepochopením situace a neinformovaností rodičů o problematice nadaných dětí.

Z hlediska motoriky u nadaného dítěte motorické schopnosti zaostávají za kognitivními schopnostmi, proto pro takové dítě je velký problém vyrobit výrobek nebo nakreslit obrázek. Nadané děti až přehnaně důsledně zdůrazňují pravidla a organizují druhé. Vymýšlejí nové hry, které se ale nesetkávají s pochopením vrstevníků. Deprese a nízké sebevědomí jsou problémem, kterému nadané děti čelí díky své schopnosti vidět alternativy a možnosti toho, kým by mohli v dospělosti být, navíc si jsou vědomi toho, jak je tento ideál vzdálený. Asi 20 % nadaných dětí na sebe klade nepřiměřené nároky. Jejich vlastní perfekcionismus je brzdí v dalším vývoji. Nadání ve více oblastech někdy může ztěžovat rozhodování v dalším směřování žáka.

Hallahan a Kauffman (1988, s. 433) formulovali osm velkých stížností nadaných žáků a navrhli jejich řešení.

- *„Děláme si starosti z globálních problémů a cítíme se bezmocní.“*

Řešení: Pomocť žákům vidět svět v souvislostech

- *„Cítíme se odlišní a separovaní.“*

Řešení: Vytvořit ve třídě přátelské klima.

- *„Cítíme se zahlceni množstvím věcí, které bychom v životě mohli dokázat.“*

Řešení: Pomocť nadaným zaměřit se na jejich zájem.

- *„Děti si z nás často utahují, že jsme chytrí.“*

Řešení: Zajistit to, aby třída byla jako rodina.

- *„Máme málo přátel, kteří nám opravdu rozumí.“*

Řešení: Podporovat v dětech to, že odlišnost je důležitá a obohacující a pomocť ostatním vidět svět z více úhlů pohledu.

- *„Rodiče, učitelé a kamarádi od nás očekávají, že budeme vždycky*

perfektní.“

Řešení: Přesvědčit žáky, že chyby jsou příležitost k růstu.

- *„Škola je moc jednoduchá a nudná.“*

Řešení: Zařadit do kurikula zajímavá témata.

- *„Nikdo nám stále nevysvětlil, co znamená být nadaný. Je to pro nás velké tajemství.“*

Řešení: Komunikovat s dětmi o tom, že každý je důležitý a má ve třídě svoji roli.

2.3 Typy nadaných žáků

Betts a Neihartová (1988 in Portešová, 2004) uvádí několik typů nadaných žáků, se kterými se učitelé mohou setkat ve třídě.

Úspěšný nadaný se podřizuje okolí, dospělými i vrstevníky je přijímán jako nadprůměrný a má výborné studijní výsledky. Záleží mu na tom, aby se líbil učitelům a dostával dobré známky. Volí bezpečné činnosti a vyhýbá se riziku. Jako vhodný prostředek k rozvoji jeho nadání je nabízení složitější problémů k řešení, urychlování výuky a povzbuzování odvahy riskovat a osamostatňovat se.

Kreativní nadaný je sebevědomý a tvrdohlavý, často se nudí a ruší výuku svojí nespokojeností, je emocionálně labilní. Vyžaduje stálou pozornost učitele a nerad respektuje autoritu. Vyznačuje se silnou vnitřní motivací, ale má malý zájem vyhovět okolí. Podpořit ho můžeme odměňováním nápaditého myšlení, zadávat mu obtížné úkoly. Uvádí se, že je prospěšný mentoring v oblasti jeho nadání. Je důležité tolerovat jeho výraznou odlišnost. Jeho nadání se projevuje především v literární nebo výtvarné sféře.

Utajený nadaný je tichý a nesmělý, přizpůsobuje se okolí, má nízké sebevědomí. Dokonce on sám snižuje nebo znevažuje svoje nadání. Svůj úspěch považuje za zradu své skupiny, proto opouští příležitost rozvíjet své nadání a ani ho nechce využívat. Podpora spočívá ve vytvoření vstřícného prostředí pro vzdělávání. Těmto jedincům chybí schopnost uspět v různých společenských situacích, proto je vhodné učit je těmto sociálním dovednostem a diskutovat s nimi o cestě k úspěchu. V této skupině jsou zejména děti z nižších sociálních vrstev a ženy.

Nadaný odpadlík se kvůli nepochopení ze strany učitelů a vrstevníků rozhodl stát se negativním elementem. Vytváří krizové situace a působí rušivě. Potýká se s vážnými psychickými problémy - má buď prudké emoční stavy, nebo naprosto rezignuje a nespolutracuje. Je vzteklý, nezodpovědný. Má od sebe nerealistická očekávání, ale nedovede si poradit s každodenním nezdarem. Vyhledává adrenalin a může mít kriminální sklony. Je nutné u těchto dětí dodržovat řád. Pomáhá mu podporující a empatické prostředí, důvěra. Je dobré dát jim zodpovědnost a nesnižovat jim laťku, to by pak mohli brát jako ztrátu důvěry.

Nadaný dvakrát výjimečný je nadaný žák se specifickou poruchou učení či tělesným hendikepem. Díky tomu má nízké sebevědomí, ve škole je nespokojený, je náchylný k úzkostem a depresí. Dospělí se soustředí spíše na jeho hendikep. Díky Renzulliho koncepci nadání, která způsobila přelom v uvažování o nadaných žácích, vznikla v USA legislativa, která určovala povinnost zaměřit se na netradiční skupiny nadaných žáků, tedy na děti s různými hendikepy. Zjistilo se, že také žáci, u nichž se projevuje porucha učení, mohou prokazovat významné nadání nebo talent a dovedou podat vynikající výkon. Avšak kvůli poruše učení je pro ně školní výkon v některých aspektech znesnadněn (Brody, Mills, 1997, in Portešová, 2011, s. 285). Pro dvakrát výjimečné je velmi důležité, aby byla podporována jejich sociální kompetence a emocionální stránka osobnosti (Škrabánková, 2012, s. 26).

Samostatný nadaný má dobré sebevědomí, škola je pro něj nutnost, soustředí se spíše na mimoškolní aktivity. Je vytrvalý a vyhledává náročné úkoly. Je výkonný, odvážný a dobře se vyrovnává se zklamáním či neúspěchem. Takovým dětem při rozvoji nadání pomůže mentor, někdo, kdo je naučí, jak sami sebe řídit.

Je na učiteli, aby byl s těmito typy nadaných seznámen a mohl tak co nejdříve vytipovat ve své třídě nadaného žáka. V následující kapitole se zaměříme na nadané děti s dvojitou výjimečností.

2.4 Nadané děti se specifickými vývojovými poruchami učení

Jedná se o děti, jejichž školní výkon je nápadně rozporuplný a zároveň neodpovídající jejich skutečným schopnostem a rozumovým předpokladům (Portešová, 2011). Pro učitele není jednoduché diagnostikovat žáka jako nadaného, protože jeho

výkon ve škole neodpovídá jeho intelektovým schopnostem. Nepochopení ze strany školy může vést k závažnému poklesu školní motivace, ke vzniku obtížných sociálních a emocionálních problémů a problémů v chování.

Mezi znaky dětí se speciálními poruchami učení patří:

- nepoměr mezi testovanými schopnostmi a výkonem ve škole
- nepoměr mezi výsledky jednoduchých a složitějších úkolů (jednodušší nezvládá, naopak složitější ano)
- IQ vyšší než 130, ale charakteristický nesoulad mezi jednotlivými subtesty
- dobrá schopnost řešit logické úkoly
- velká slovní zásoba a vysoká úroveň verbálního projevu
- typický profil v testu inteligence
- kognitivní charakteristiky jsou často nadprůměrné
- vysoká tvořivost, představivost a abstraktní uvažování
- dobrá dlouhodobá paměť a logická argumentace
- dítě je dobrým pozorovatelem a je zvědavé

2.5 Nadané děti s poruchami chování ADHD

Není-li nadání dítěte odhaleno a individuálně rozvíjeno, často se tyto děti při vyučování nudí a jsou neposedné. Cílená psychologická diagnostika může případnou chybnou diagnózu vyvrátit, nebo naopak potvrdit (Portešová, 2011).

Společnými znaky nadaných dětí s ADHD jsou:

- poruchy pozornosti
- slabá vytrvalost při vypracovávání úkolu, které nemají okamžitý výsledek
- přeskokování od jedné aktivity k druhé
- děti jsou velmi aktivní, impulzivní a mnohmluvní
- bývají rušivým elementem pro celou třídu
- obtíže s dodržováním pravidel a omezení
- senzibilita na kritiku
- přehlížení detailů
- problémové chování a ztrácení věcí

2.6 Identifikace nadaných žáků

Složité proces vyhledávání a následné identifikace a diagnostiky nadaného žáka se skládá ze tří etap (Hagen, 1980 in Hříbková, 2009, s. 157). První etapou ve vyhledávání nadaných žáků je nominace. Nominací se rozumí navržení potenciálně nadaného žáka rodičem, učitelem, vychovatelem, školním psychologem, speciálním pedagogem, výchovným poradcem, dalšími spolužáky, či sebou samotným.

Druhou fází je identifikace. Ta zahrnuje soubor metod k odhalení a potvrzení nadaných jedinců. Cílem je tyto žáky zařadit do odpovídajícího edukačního programu. Vlastní identifikace probíhá nejčastěji ve školním prostředí a je v rukou pedagogů.

Třetí etapou je pedagogicko-psychologická diagnostika nadaných žáků prostřednictvím objektivních metod, kterou provádějí odborníci. K tomuto účelu byl vytvořen v roce 2011 „Standard komplexního vyšetření mimořádného kognitivního nadání v pedagogicko-psychologických poradnách“, který je doporučením pro realizaci kvalitní diagnostiky mimořádného nadání v pedagogicko-psychologické poradně.

V procesu identifikace nadaného žáka učitelé zpravidla identifikují bystré děti, které nesprávně považují za nadané. Tabulka zahrnuje některé projevy bystrých a nadaných dětí (Cvetkovič-Lay, 1998, in Laznibatová, 2007, s. 87).

Tabulka 2 – Rozdíl mezi bystrým a nadaným žákem

Bystrý žák	Nadaný žák
Zná odpovědi.	Klade otázky.
Zajímá se. Má dobré nápady. Odpovídá na otázky.	Je zvědavý. Má neobvyklé nápady. Zajímá se o detaily, rozpracovává, dokončuje.
Je vůdcem skupiny.	Je samostatný, často pracuje sám.
Se zájmem naslouchá. Lehce se učí. Je oblíben u vrstevníků. Chápe významy. Vymýšlí úlohy a úspěšně je řeší. Přijímá úkoly a poslušně je vykonává.	Projevuje silné emoce, přitom naslouchá. Všechno již ví. Více mu vyhovuje společnost starších dětí a dospělých. Samostatně vyvozuje závěry. Iniciuje projekty. Úkoly přijímá kriticky a dělá jen to, co ho baví.
Přesně kopíruje algoritmy úloh. Dobře se cítí ve škole.	Vytváří nová řešení. Dobře se cítí při učení.
Přijímá informace, vstřebává je. Dobře si pamatuje.	Využívá informace, hledá nové možnosti aplikace. Kvalitně usuzuje.
Je vytrvalý při sledování. Je spokojený se svým učením a výsledky.	Velmi pozorně sleduje. Je velmi sebekritický.

3 Vzdělávání nadaných žáků

Společnost je stále ještě zatížena předsudky a mýty (Laznibatová, 2007, s. 70), které jsou ale neopodstatněné a v dnešní době hlavně mezi odbornou veřejností přežitě. Lidé mají za to, že jsou nadaní dětmi štěstěny a vše jim jde lehce. Myslí si, že „to“ dostali zadarmo. Panuje názor, že se uplatní bez pomoci ostatních a jejich mimořádné schopnosti bude rodina, škola a okolí vždy velmi uznávat, oceňovat a akceptovat a především jejich intelekt bude vždy dostatečně ohodnocený a oceněný. Nesprávně se má za to, že jsou nadaní od přírody individuální běžci, samotáři, kteří si vystačí a nikoho nepotřebují. Mylný je také názor, že vždy umí svoje schopnosti a vysoké nadání bez problémů ukázat a projevit a to ve všech ohledech. Zcestný je názor, že se nadaní musí hodnotit přísněji než ostatní a musí být také zodpovědnější a to i za druhé. Další mýtus o nadaných je, že si vychutnávají pocit, když si z nich druzí berou příklad.

Pravda je ale těmto předsudkům vzdálená, protože pokud nadání nebude rozvíjeno a podporováno, což dítě samo nezvládne, bude v dospělosti pouze průměrné (talentování.cz). Učitelé musí hledat způsoby, jak nejlépe pomoci nadaným, jak jejich schopnosti rozvíjet a nezadusit plamen, který v nich hoří. Jako jeden z prostředků je vhodně zvolená organizační forma výuky.

3.1 Organizační formy vzdělávání

Vzhledem k potřebám nadaných žáků je vhodné zvolit jednu z forem vzdělávání, které jsou v současné době možné. Mezi základní varianty patří segregace a integrace. Ideálním řešením je pak inkluzivní model výuky, ke kterému současné školství směřuje.

Segregovaný model vzdělávání je realizovaný zejména v USA a Kanadě pro vysoce nadprůměrné žáky. V našich podmínkách jsou tomuto modelu nejbližší víceletá gymnázia a výběrové třídy se zaměřením na výuku matematiky, cizích jazyků apod. Clarková (1992 in Jurášková, 2006, s. 91) doporučuje školy tohoto typu pouze pro vysoce nadané jedince. V segregovaném modelu se také uplatňují speciální třídy, ve kterých se soustřeďují pouze nadaní žáci, kteří se učí rychlejším tempem či prostřednictvím rozšiřování učiva. V separačním modelu se vychází z přirozené potřeby každého nadaného osvojovat si nové znalosti. Vzdělávání se přizpůsobuje

specifickým zájmům a individuálním schopnostem žáků. Negativem této formy je izolovanost nadprůměrných dětí od vrstevníků. Nadané děti mohou mít poté potíže se začleňováním do běžných společenských vztahů. (Machů, 2010)

Integrační model vzdělávání se realizuje ve školách a běžných třídách, ve kterých se nacházejí děti stejného věku. Nadaný žák je součástí této třídy a jeho výchova a vzdělávání jsou zabezpečovány prostřednictvím nadstandardních učebních pomůcek, obohacujících programů, rozšiřování a prohlubování základního učiva. (Jurášková, 2006). Tomuto modelu se také bude věnovat praktická část práce.

Pokud má být tento způsob edukace nadaných účinný, je třeba zvážit počet žáků ve třídě vzhledem k počtu nadaných a pozornost věnovat pedagogickým i osobnostním kompetencím učitele v takové třídě. Podle výzkumu E. Machů (2010) bylo zjištěno, že setrvání nadaného žáka v běžné třídě má velmi pozitivní vliv nejen na něho samotného, ale také na ostatní žáky.

Výše zmiňovaná **inkluze** má za cíl přizpůsobení se všech aktérů edukačního procesu různorodým potřebám všech žáků a vytvoření diferencovaných podmínek pro jejich začlenění do všech činností souvisejících se školní docházkou (Machů, Kočvarová, 2013, s. 52). Hlavní zásady takového vzdělávání shrnuje International School of Brussels do několika bodů (in Machů, 2013, s. 38): „*Pracujeme s žáky jako s individualitami, respektujeme důvěrnost informací, pracujeme jako multidisciplinární tým, rodiče vnímáme jako naše partnery, v rozmanitosti spatřujeme sílu, rozvíjíme studenty prostřednictvím porozumění jejich učebnímu stylu a zvyšujeme jejich schopnost sebehodnocení, slabé stránky překonáváme prostřednictvím silných stránek žáků i nás, pro zpřístupnění kurikula všem používáme diferenciaci při výuce, věříme, že „nálepky“ jsou na marmelády, ne pro lidi.*“

V inkluzivní třídě je nadaný žák vnímán jako přirozená součást kolektivu, kde mají všechny děti stejnou možnost pracovat podle obohacujícího kurikula. Jedná se o kolektiv, kde má každý žák šanci rozvíjet svůj talent a kde se každý vzájemně učí a obohacuje.

Kromě organizačních forem je další důležitou možností, jak přizpůsobit vzdělávání nadaným dětem, modifikování obsahu výuky.

3.2 Modifikace obsahu výuky pro nadané žáky

Problematika vzdělávací podpory a péče o nadané je v současné době postavena na stejnou úroveň jako problematika vzdělávání žáků se speciálními edukačními potřebami (Portešová, 2011, s. 26). Tento trend v oblasti vzdělávání nadaných žáků je zakotven v několika dokumentech.

- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice:

Bílá kniha MŠMT– (2001) a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky (2002).

- Školský zákon 4, 561/2004 Sb.
- Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, která umožňuje dvě možnosti podpory nadaným žáků. Jsou jimi urychlování a obohacování.

Urychlování učiva je podle Robertse (in Machů, Kočvarová, 2013) vhodné pro segregované třídy. Vnitřní urychlování dává možnost rychlejšího postupu ve vzdělávání. Uskutečňuje se snížením opakování, vynecháním příliš jednoduchých úloh nebo přeskočením známých částí učiva. To nadaným žákům velmi vyhovuje, protože příliš jednoduché úlohy je demotivují. Vnější urychlování dává možnost předčasného vstupu do školy, přeskočení ročníku nebo přeskočení předmětu tak, že žák navštěvuje předmět ve vyšším ročníku. Dále může žák absolvovat dva ročníky v jednom školním roce nebo absolvovat předměty na jiné škole. Možnost urychlování učiva často naráží na odpor. Nadané dítě sice může bez problémů zvládnout učivo vyššího ročníku, ale jedinec ještě nemusí být připravený na interakci se staršími dětmi. Nejde jen o intelektuální schopnosti, ale také o potřeby sociální a emocionální. Také nadané dítě potřebuje styk se svými vrstevníky, aby mohlo prožít pocit vzájemnosti. Urychlování s sebou přináší také negativní nálepkování nadaných žáků. Akcelerace nerespektuje hlavní principy inkluzivní pedagogiky, proto se doporučuje až po selhání možnosti vnitřní diferenciacce ve formě obohacování učiva. (Machů, Kočvarová, 2013)

Obohacování učiva je podpůrný prostředek, který se uskutečňuje prohloubením učiva. Vychází z přirozených, specifických zájmů nadaných dětí a potřeb získávání vědomostí z nových oblastí, jiných, než předepisuje škola (Laznibatová, 2007, s. 298) Nadanému žákovi je umožněno pracovat na obohacujících aktivitách.

Tabulka 3 – Co je a co není obohacení (Kaplan, 1974 in Machů 2013, s. 37)

Co je obohacení učiva?	Co není obohacení učiva?
Rozšíření učiva či náhrada tradiční učební aktivity.	Více práce v hodině.
Vyžadování kreativního a produktivního myšlení. Podporování představivosti a generalizace. Rozvíjení osobnosti, respektování vzdělávacích potřeb žáků.	Reproduktivní učení. Memorování. Nabízí nadstandardní informace, které nemají užitek.
Rozvíjení kritického myšlení. Učení má praktické využití.	Algoritmické postupy. Učí děti jen proto to, aby byly aktivizované.

Při obohacování nejde o mechanické nabytí vědomostí, ale o rozvoj silných stránek nadaných dětí. Atmosféra obohacování má být plná nadšení, zvědavosti, tvoření a diskuze. Podle Juráškové (2006) je při obohacování důležité děti nenutit, ale nabízet různé možnosti a hlavně nevynucovat povinné aktivity. Učitel musí projevovat nadšení pro téma a připravovat vyzývavé podněty. Úlohy by měly mít různé úrovně podle Bloomovy taxonomie. Je nutné se vyhýbat jakémukoli drilu. Učitel musí akceptovat případný nezájem ze strany jednotlivce a akceptovat různou úroveň zpracování problematiky. Je důležité, aby učitel ocenil práci žáka formou vystavení jeho projektů a výsledků činnosti. Učitel by se měl do dění ve třídě zapojit jako aktivní spolutvůrce, který spolu s ostatními poznává a objevuje.

Pokud učitel v běžné třídě základní školy má ve třídě nadaného žáka, musí pro

něj zvolit optimální metody výuky tak, aby bylo rozvíjeno jeho nadání. Následující kapitola shrnuje metody výuky nadaných žáků.

3.3 Metody výuky nadaných žáků

Spousta publikací se zabývá tím, kdo je nadaný žák, jak ho identifikovat a odkud se jeho nadání vzalo, ale velmi málo prostoru je pak věnováno tomu, jak jeho nadání rozvíjet (Stephen, Warwick, 2015, s. 3). Je potřeba zařazovat do výuky takové metody, v nichž se zapojují vyšší úrovně myšlení. Jsou to metody podporující samostatnost, kritické myšlení, vlastní odhalování pravidel namísto přímého vysvětlování učitelem. Úkoly by měly být individualizované, to znamená, že u dětí, které prokazují dostatečně vědomostí, je dobré začít s vyššími úrovněmi Bloomovy kognitivní taxonomie vzdělávacích cílů.

Mezi **aktivizační metody**, které podněcují samostatné a tvořivé myšlení, patří problémové úlohy. Jsou založené na řešení problémů, kdy se děti snaží aplikovat předchozí znalosti a zkušenosti a vyvozovat z nich závěry. Další skupinou jsou **metody inscenační**, které jsou dětmi velmi oblíbené. Různé scénky a dramatizace mohou pomoci žákům, kteří mají problém s afektem, a pomohou upevňovat jejich pozici ve třídě. Na modelových situacích se žáci učí vzájemné toleranci druhým a adekvátním způsobům jednání. Celou řadu aktivit zahrnují **didaktické hry**. Uplatňují se nejčastěji při opakování učiva. Mezi vhodné hry patří hlavolamy, šifrované texty, přesmyčky, rébusy, hádanky, křížovky a deskové hry. Další skupinou, i když málo zařazovanou do výuky, jsou **problémové rozhovory**, které rozvíjí komunikační dovednosti, kreativitu a vzájemnou toleranci. Učitel musí vytyčit základní pravidla tak, aby diskuze byla úspěšná. Jednou z metod, která má ale svá úskalí, je **skupinová výuka**. Když necháme nadaného ve skupině s ostatními dětmi, nevede to podle Machů (2009) k rozvoji žádného z nich, protože nadaný není motivován k vyšším výkonům, nemá trpělivost s dětmi a neuznává jejich pracovní tempo. Dle Davise (s. 321, 2003) je možné kreativitu nadaných rozvíjet **metodou brainstormingu**, která je dobrým prostředkem k rozvoji jak tvořivosti, tak aktivity, umožňuje žákům přijít k velkému množství řešení v relativně krátkém čase. Jednou z brainstormingových metod je **volné psaní**, které pomáhá objevit nečekané nápady, myšlenky a souvislosti. Dále Davis uvádí **otevřené aktivity**, kdy mají žáci dokončit větu nebo příběh, např. pokračovat ve větě „*co by se stalo, kdyby...*“.

Metoda projektové výuky je pro nadané děti velmi vhodná, protože akceptuje individuální vzdělávací potřeby dítěte. Záleží na volbě tématu tak, aby děti měly vnitřní motivaci dlouhodobě pracovat. **Myšlenkové mapy** opět mohou žákovi poskytnout prostor pro kreativní vyjádření.

Do úspěšných metod pro práci s nadanými žáky je zařazována **samostatná práce**, proto se jí budeme věnovat blíže. Učitel může žákům zadat pracovní listy, které vyhovují jejich individuálním schopnostem. **Pracovní list** by měl podle Juráškové (2008) obsahovat silné podněty ve formě zajímavých informací nebo provokativních otázek. Zájem může vzbudit nastolení lákavého problému, pozornost udrží pestrost úloh a zajímavá grafická úprava. Kromě uplatnění vyšších úrovní myšlení v podobě problémových a tvořivých úloh a redukce mechanických úloh, například zadání úlohy v symbolech, by měla být podporována podpora vnitřní motivace. To je možné prostřednictvím nalákání žáka vyluštěním hesla nebo možností věnovat se vlastnímu zájmu po vyřešení úkolu. Další lákadlem může být to, že k dalšímu kroku žáka pustí jen správné vyřešení předchozího úkolu atd. Učitel by se měl vyvarovat trvání na formální stránce.

Podle Machů (2006) je jednou z nejefektivnějších cest uzavření písemné dohody mezi žákem a učitelem. Učitel při rozhovoru s žákem zjistí, v čem žák vyniká, či selhává, kdy bude pracovat se třídou a kdy individuálně. Poté se domluví se žákem na závěrečných výstupech. Po určené době je třeba ohodnotit výsledky plánu a uzavřít novou dohodu. Při hodnocení by měl učitel podporovat vytváření reálného sebeobrazu.

3.4 Principy hodnocení nadaných žáků

Cílem hodnocení je objektivní a korektní postoj k výkonu nadaného žáka. Hodnocení je nedílnou součástí výuky a koresponduje se způsobem výuky a tak jako u ostatních žáků má diferencovaný charakter. Způsob hodnocení na 1. st. ZŠ má akceptační a pozitivní charakter. Vzhledem k častému perfekcionismu a neprůbojnosti nadaných žáků je důležité stanovit jasná kritéria hodnocení, aby žáci chápali, za co jsou hodnoceni a co je důležité. Má být nastoleno nesoutěživé taktní klima, kde se výkony neporovnávají s výkony ostatních. Známkování má být v kombinaci se slovním hodnocením, které je vhodnější, protože lépe vyjadřuje individuální schopnosti

a dovednosti žáků. Učitel má dodržovat několik zásad při svém hodnocení nadaných.

První je zásada pozitivnosti, tedy povzbuzující a oceňující atmosféra, což však neznamená přehlížení chyb. Žák musí vědět, že si ho učitel váží a oceňuje. Učitel pomáhá zvyšovat sebevědomí či korigovat nevhodné přeceňující sebehodnocení cestou systematického pozitivního a objektivního hodnocení. Další je zásada individuálního přístupu. Učitel vyjadřuje hodnocení adresně, nesrovnává výkony s ostatními žáky, pokud se jedná o negativní hodnocení, je vhodné jej sdělovat osobně.

3.5 Požadavky na osobnost učitele

Podle Laznibatové (2007) je výchova mimořádně nadaných psychicky i fyzicky náročná. To zajisté platí také pro jejich výuku. Výzkumy ukázaly, že učitel nadaných žáků by měl být nositelem určitých charakteristických vlastností. Předpokladem pro úspěšnou práci s nadaným žákem je učitelův zájem a chuť s nadaným žákem pracovat (Duchovičová in Škrabánková, 2012, s. 31). Dobrý učitel nadaných žáků by podle C. J. Makerové (in Laznibatová, 2007, s. 148) měl oplývat těmito znaky:

- osobnostní zralost, zkušenost a sebedůvěra
- vysoká inteligence
- intelektuální zájmy
- orientace na výkon
- pozitivní přístup k mimořádně nadaným dětem
- přiměřené a vhodné zacházení
- podnětnost a nápaditost
- smysl pro humor
- nedirektivní podporování aktivit v učení
- plné pracovní nasazení
- všeobecné vzdělání a kvalifikace
- akceptování individuálních odlišností

Tento výčet je vlastně popis ideálního učitele a ideální je, když všichni učitelé nadaných žáků mají všechny tyto vlastnosti. Je samozřejmé, že tomu tak není. Tyto požadavky jsou vzdáleny realitě (Hříbková, 2009). V minulosti byly dotazováni samotní nadaní na to, jaké kvality učitelů považují za nejdůležitější. Profesionální charakteristiky byly v žebříčku před osobnostními charakteristikami. Charakteristiky učitele nadaných žáků seřazeny podle důležitosti (podle Sisk, 1987, s. 190 in Hříbková, 2009, s. 199): osobnost a zájem se dále vzdělávat, vynikající způsobilost k výuce určitého předmětu, spravedlnost a nestrannost, demokratický a kooperativní přístup, flexibilita, smysl pro humor, použití pochval a projevování uznání, široké zájmy, zájem o problémy druhých a v neposlední řadě příjemný osobní vzhled a chování.

Shrnutí teoretické části

Téma nadání a vzdělávání nadaných žáků bylo zpracováno na základě jak primárních, tak sekundárních zdrojů. Byla využita česká i zahraniční literatura se záměrem vycházet z aktuálních zdrojů. Dosavadní poznatky byly shrnuty jako východisko pro praktickou část. Vybrali jsme takovou definici nadání, aby byla co nejužitečnější pro účely identifikace nadaného. Dále byly uvedeny modely a druhy nadání.

Nositel nadání, tedy nadaný žák, byl v teoretické části charakterizován z hlediska osobnostních a sociálních znaků a také byly shrnuty sociálně-emocionální problémy, kterými nadané děti mohou trpět. Byly uvedeny typy nadaných žáků, se kterými se učitel může setkat. Nejproblematičtější skupinou z hlediska vyučování jsou žáci se specifickými vývojovými poruchami učení a žáci s poruchami chování, kterým je v práci věnována samostatná kapitola.

Dále se teoretická část zabývá identifikací nadaných žáků a jejich vzděláváním. Úspěšné vzdělávání nadaných žáků je možné, pokud zvolíme optimální organizační formy a výuku modifikujeme, což umožňuje vyhláška 73/2005 Sb. Stěžejní část teoretické části jsou pak metody, které doporučuje současná literatura k výuce nadaných žáků. Na konci teoretické části jsou uvedeny principy hodnocení nadaných a v neposlední řadě práce upozorňuje na důležitost osobnosti učitele, na kterém leží největší tíha zodpovědnosti při edukaci nadaných žáků.

II Praktická část

4 Cíle a metodologie výzkumu

Praktická část této diplomové práce má za cíl popsat výuku nadaných žáků na jedné konkrétní běžné základní škole. Vzhledem k malému počtu pedagogů byl pro praktickou část zvolen kvalitativní výzkum podle teoretických východisek Švaříčka, Šed'ové (2014). Výzkum se zaměřil na respondenty samotné a na podrobnou analýzu zkoumaného jevu. Cíle výzkumu byly formulovány z východisek teoretické části. Jako hlavní výzkumné metody byly použity analýza škály postojů k nadání autorů Gagného a Nadauea (1985 in Portešová, Budíková, Koutková, 2009), analýza dokumentů školy, rozhovory a pozorování.

Formulace výzkumné otázky

Výzkum byl zaměřen na zjištění postojů školy a učitelů k problematice nadání a vzdělávání nadaných žáků. Dalším krokem bylo konkrétně zjistit, jak se na této škole s nadanými dětmi pracuje. Pro praktickou část vyplývají tyto výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka zní:

- Jakým způsobem škola zohledňuje potřeby nadaných žáků?

Dílčími otázkami jsou pak:

- Jaké jsou postoje učitelů této školy k nadaným žákům?
- Jak pracuje učitelka s nadaným žákem?

4.1 Výzkumný soubor a místo výzkumu

Pro výzkum byla vybrána běžná základní škola v Praze. Základní škola je úplnou základní školou, vyučuje se v devíti ročnících, v pěti na prvním stupni a ve čtyřech na druhém stupni. Školu navštěvuje přes 450 žáků. Výzkumný soubor tvořilo devět učitelů prvního stupně. Žádný z nich neprošel speciálním kurzem pro učitele týkajícím se vzdělávání nadaných žáků. Většinu žáků školy tvoří děti obyvatel spádové oblasti, žáci stálého sociálního prostředí, jejichž rodiče také školu navštěvovali. Stále významněji se na počtu žáků podílejí i děti z oblastí příměstských s trvalým bydlištěm mimo spádovou oblast. Ve škole se také vzdělávají děti cizích státních příslušníků. Můžeme shrnout, že žáci školy patří do běžné populace, škola si žáky nevybírání podle schopností ani znalostí. Z těchto devíti učitelů byla pak vybrána jedna konkrétní vyučující, která má ve třídě diagnostikovaného nadaného žáka. Je to zkušená pedagožka, která má za sebou už více než 20 let pedagogické praxe a tento školní rok se poprvé setkává s diagnostikovaným nadaným žákem.

4.2 Metody výzkumu

Výzkum byl zpracováván pomocí následujících výzkumných metod. Nejprve byla provedena analýza dokumentů školy.

1) Analýza výroční zprávy školy za školní rok 2015-2016

2) Analýza Školního vzdělávacího programu školy

Dále byl proveden polostrukturovaný rozhovor, který se zaměřil na postoje školy k nadaným, na problematiku vzdělávání učitelů, financování a podporu učitelů, kteří ve třídě mají integrovaného nadaného žáka.

3) Rozhovor s ředitelem školy

4) Škálový dotazník pro učitele prvního stupně

Abychom měli ucelený pohled na postoje učitelů prvního stupně této základní školy, použili jsme škálu postojů autorů Gagného a Nadauea (1985 in Portešová, Budíková, Koutková, 2009). Zjišťování postojů pomocí této škály je validní a reliabilní, protože byl tento škálový dotazník již mnohokrát využit v dalších výzkumech, např. Portešová, Budíková, Koutková, 2009. Škálový dotazník obsahoval 57 tvrzení zaměřených na postoje k otázkám nadání a k problematice vzdělávání nadaných žáků. Dotazník byl rozdán deseti vyučujícím prvního stupně. Vrátilo se devět vyplněných

dotazníků. Cílem bylo zjistit, jaký postoj zaujímají pedagogové na této konkrétní škole k nadaným žákům a k jejich vzdělávání. Učitelé se měli anonymně ke každému tvrzení vyjádřit, jakou mírou souhlasí, zda naprosto nebo částečně, případně jakou mírou nesouhlasí, zda naprosto nebo částečně.

Každé tvrzení je možné zařadit do jedné z devíti kategorií:

- postoj k významu nadání pro společnost
- obecný postoj k vzdělávání nadaných
- postoj ke vzdělávání ve speciálních třídách
- postoj k akceleraci
- postoj k obohacování osnov
- postoj k mýtům o nadaných
- strach z elitářství
- dobrá péče našeho školství
- negativní postoj k nadaným

5) Pozorování vyučovací hodiny a její analýza z hlediska použitých metod

6) Rozhovor s vyučující učitelkou a jeho analýza

5 Výsledky výzkumu

5.1 Analýza Výroční zprávy 2015 -2016

Podle Výroční zprávy ze školního roku 2015-16 jsou „talentovaní žáci připravováni svými učiteli jednotlivých předmětů na rozličné soutěže a olympiády (Olympiáda v českém jazyce, dějepisná olympiáda, Pythagoriáda, matematická olympiáda, logická olympiáda, Pangea, sportovní soutěže, zeměpisná a přírodovědná olympiáda), ve kterých dosahují každoročně výborných výsledků a umísťují se dokonce i před žáky víceletých gymnázií, v rámci vyučovacích hodin dostávali tito žáci obtížnější úkoly.“ Jsou tím myšleni hlavně žáci druhého stupně. O nadaných žácích na prvním stupni se Výroční zpráva nezmiňuje. Dále se v tomto dokumentu píše, že „nabídka rozšířené výuky matematiky od 6. ročníku je velmi vhodná pro nadané žáky, u kterých je tímto zajištěn rozvoj jejich studijních předpokladů. Všechny soutěže chápeme jako výzvu k větší péči o talentované žáky. Letošní výsledky, zvláště vědomostních soutěží, našemu přístupu dávají za pravdu, neboť jsme byli mnohde i v tvrdé konkurenci nižších gymnázií opět velmi úspěšní!“

Ze Zprávy vyplývá, že škola chápe význam podpory nadaných dětí, i když se blíže nevěnuje nadaným na prvním stupni. Výroční zpráva nadané děti chápe ve smyslu dobrých studijních výsledků a dobrých výsledků při vědomostních soutěžích.

5.2 Analýza školního vzdělávacího programu školy

Školní vzdělávací program se z nemalé části zabývá nadáním a jeho identifikací. *„Identifikace mimořádného nadání je dlouhodobý proces. Uplatňují se při něm metody pedagogické, psychologické, pedagogicko-psychologické i laické. Jde především o pozorování žáků ve školní práci, rozbor výsledků práce žáka a portfolio žáka, hodnocení testů a úloh, rozhovory se žákem a jeho rodiči. Především u žáka do 9 let je náročné jednoznačně stanovit, zda se jedná o mimořádné nadání, nebo o nerovnoměrný (zrychlený) vývoj, který se postupně může vyrovnávat s věkovou normou a ve výsledku se může pohybovat v pásmu lepšího průměru. Protože je Školní vzdělávací program volně přístupný dokument, informuje rodiče žáků, jakým způsobem je možné nadaného diagnostikovat. „Pomoc při identifikaci a následné péči o mimořádně nadaného žáka mohou učitelům se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců žáka poskytnout psychologové v síti pedagogicko-psychologických poraden.“*

Dále tento dokument informuje o specifikách nadání. Opět to můžeme považovat za informace pro rodiče, ale také informace pro učitele. Zde je výčet specifik nadaných žáků, který ŠVP nabízí: *„Žák svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky, problematický přístup k pravidlům školní práce, tendence k vytváření vlastních pravidel, sklon k perfekcionalismu a s tím související způsob komunikace s učiteli, který může být i kontroverzní, vlastní pracovní tempo, vytváření vlastních postupů řešení úloh, které umožňují kreativitu, malá ochota ke spolupráci v kolektivu, rychlá orientace v učebních postupech, záliba v řešení problémových úloh zvláště ve spojitosti s vysokými schopnostmi v oboru, přeceňování vlastních schopností u žáků s pohybovým nadáním, kvalitní koncentrace, dobrá paměť, hledání a nacházení kreativních postupů, vhled do vlastního učení, zvýšená motivace k rozšiřování základního učiva do hloubky, především ve vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte, potřeba projevení a uplatnění znalostí a dovedností ve školním prostředí.“* I když dokument neuvádí zdroj, ze kterého tato specifika čerpal, je zjevné, že zpracovatelé vybrali relevantní, moderní publikaci. Tento výčet rozhodně pomůže učitelům a také rodičům s identifikací nadání.

Dokument se také zabývá zařazením nadaných žáků do běžné výuky. Zdůrazňuje náročnost, kterou toto zařazení představuje pro učitele: *„Zařazení nadaných žáků do základního vzdělávání vyžaduje od učitelů náročnější přípravu na vyučování*

v jednotlivých předmětech. Pro tyto žáky je zapotřebí zvýšené motivace k prohlubování základního učiva především v těch vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte.“ Dokument jako první uvádí na matematické nadání: „V rámci vyučování matematiky projevují tito žáci kvalitní koncentraci, dobrou paměť, zálibu v řešení problémových úloh a svými znalostmi přesahují stanovené požadavky.“ Dále ŠVP nabízí, jakým způsobem s nadanými pracovat: „Jsou jim zadávány mimořádné úkoly formou referátů nebo samostatných projektů. Umožňujeme jim pracovat na počítači (vzdělávací programy), individuálně pracovat s naučnou literaturou (hlavolamy, kvízy, záhady, problémové úlohy), i navštívit vyučovací hodiny ve vyšších ročnících. Dále jim je umožňována účast v soutěžích a olympiádách. V dalších naučných předmětech jsou jim zadávány náročnější samostatné úkoly (referáty k probíranému učivu, zajímavosti ze světa techniky...), jsou pověřováni vedením a řízením skupin.“

Dále je v ŠVP zmínka o uměleckém nadání: „Na žáky s hudebním nadáním klade učitel vyšší nároky odpovídající jejich dovednostem a schopnostem. Vhodným způsobem je zapojuje do činností v hodině – mohou doprovázet na hudební nástroj, předzpívat píseň, apod. Žákům výtvarně nadaným jsou zadávány náročnější práce – volí různé techniky, jsou podporováni v mimoškolních aktivitách, navštěvují výtvarné obory při základních uměleckých školách.“ K technickému nadání se ŠVP vyjadřuje takto: „Žáci nadaní spíše technicky, manuálně zruční, jsou směřováni k zapojení do zájmových aktivit organizovaných školou nebo základní uměleckou školou. Při samotné výuce bývají pověřováni náročnějšími částmi při plnění zadaných úkolů, jsou pověřováni vedením skupiny.“ Na této škole je také velká pozornost věnována pohybovému nadání: „Pohybově nadaní žáci jsou podporováni v rozvíjení všech pohybových aktivit, především těch, kde žák projevuje největší zájem a talent. Žáci jsou zapojováni do sportovních soutěží, ať už v rámci školy nebo mimo ni. Reprezentují školu.“

Dokument také upozorňuje na problémy, které s sebou vysoké nadání přináší: „Velmi často se stává, že tito žáci mají výkyvy chování. Je nutné toto chování usměrňovat s pedagogickým optimismem a taktem, avšak důsledně. Usměrnujeme žáky v osobnostní výchově, vedeme je k rovnému přístupu k méně nadaným spolužákům, k toleranci, k ochotě pomáhat slabším.“ Dále ŠVP připomíná, že „není výjimkou, že

vyniká-li žák v jedné oblasti, v jiné může být spíše podprůměrný. “

Podpora nadaných žáků je také zajišťována žákovskou knihovnou, která *„slouží nejen jako půjčovna knížek pro žáky, ale také jako informační centrum, kde mají žáci k dispozici přístup na internet a tiskárnu.“* Velkou výhodou je *„přístup k internetu v celé škole, který je výborně zajištěn kabelovým připojením i školní sítí Wi-Fi.“*

V odůvodněných případech pomáhá při výuce integrovaných žáků asistent pedagoga. Na škole jsou v současné době dva asistenti pedagoga, kteří ale nejsou přiděleni nadanému žákovi, který je od března 2017 diagnostikovaný pedagogicko-psychologickou poradnou jako mimořádně rozumově nadaný.

Z analýzy Školního vzdělávacího programu vyplývá, že je dobrým východiskem pro práci s nadanými dětmi. Učitelé v něm najdou ucelený přehled poznatků o nadání a nadaných dětech.

Shrnutí analýzy dokumentů školy

Oba dokumenty, jak Výroční zpráva, tak Školní vzdělávací program se zmiňují o nadaných žácích. Škola má zájem na efektivním vzdělávání nadaných a dokonce určila pedagoga, který má problematiku nadaných na škole na starosti. Na druhém stupni už taková vyučující je. Na prvním stupni zatím není nikdo, kdo by toto měl na starosti.

Rozhovor s ředitelem školy nám blíže přiblíží, jaký má škola postoj k vzdělávání nadaných žáků.

5.3 Rozhovor s ředitelem základní školy

Rozhovor probíhal v ředitelně školy v přátelské atmosféře. Na začátku rozhovoru bylo uvedeno, že se bude hovořit o rozumově mimořádně nadaných dětech, o kterých hovoří vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Na otázku, zdali je na to, že se bezprostředně vyskytne diagnostikovaný nadaný žák ve třídě, škola připravena, ředitel odpověděl, že bohužel není. Měl na mysli jak okamžité financování integrace takového žáka, tak metodiku výuky. Finance z ministerstva školství přicházejí až po nějaké době a do té doby musí škola čerpat ze svých dostupných prostředků. Ostatně z hlediska financování je to stejná situace, jako když se objeví diagnóza žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Z hlediska metodiky škola není připravena v tom smyslu, že pedagogové neprošli žádným specializovaným kurzem v otázce nadaných žáků. Metody výuky pak musejí vycházet ze zkušeností pedagoga.

I když takový kurz byl v loňském školním roce k dispozici, zúčastnila se ho jen jedna paní učitelka, která už na škole nepracuje. Potřeba specializovaného pedagoga vycházela z toho, že škola o nadaných v širším slova smyslu ví a chce s nimi pracovat. Od šesté třídy je zřízena matematická třída. Jsou do ní zařazeni žáci, kteří jsou dobří v matematice. Na druhém stupni je paní učitelka, která se s entuziasmem zabývá nadanými. Prošla mnoha školeními a také ve svém volném čase navštěvuje konference a semináře o nadaných dětech. To je pro školu velké plus. Proto má škola zájem, aby také na prvním stupni působil pedagog, který by se nadanými žáky blíže zabýval.

V tomto školním roce, v jeho druhé polovině, se objevil diagnostikovaný nadaný žák ve čtvrté třídě. Za 40 let fungování školy to je poprvé. Škola na to reagovala žádostí o zvýšení finančních prostředků na integraci tohoto žáka do třídy. Paní učitelka v dohledné době projde kurzem, který jí rozšíří vzdělání o nadaných žácích a jejich potřebách. *„Paní učitelka vytvoří individuální vzdělávací plán ve spolupráci s výchovnou poradkyní, která konzultuje s pedagogicko-psychologickou poradnou nebo získává informace ze škol, které mají s touto problematikou zkušenosti,“* říká ředitel k otázce tvorby individuálního vzdělávacího plánu. K otázce motivace učitelů pro práci s nadanými ředitel říká: *„Vždy je důležitá osobnost učitele. Když vidím, že učitel dělá*

něco navíc, přijde podpora.“

O modelu segregace nadaných ředitel říká, že je to otázka organizace. Musí být pedagog, který s nimi umí pracovat a také musí být děti. *“Bud’ je neumíme odhalit, nebo nejsou...?”* přiznává. Pan ředitel je velmi nakloněn tomu, aby se škola mohla věnovat nadaným žákům. Sám za svoji kariéru zažil několik mimořádně matematicky nadaných dětí, *„které byly sociálně úplně mimo a nepoužitelní“*. Ví, jaká úskalí má výuka takových žáků a že to je stejně náročné, jako se věnovat žákům se specifickými poruchami učení.

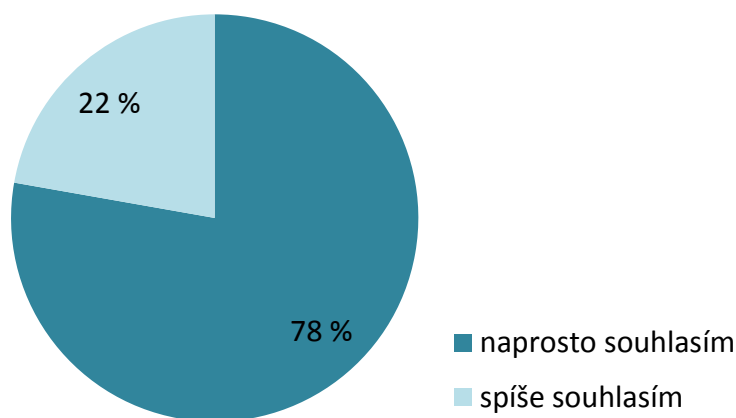
5.4 Vyhodnocení a interpretace škálového dotazníku

Dotazník byl rozdán deseti vyučujícím prvního stupně. Vrátilo se devět vyplněných dotazníků. Výsledky byly vyhodnoceny a analyzovány. Ke každé kategorii byla vybrána dvě stěžejní tvrzení a k nim byly vytvořeny grafy, které přehledně zobrazují, jaké postoj zaujímají pedagogové školy, a zjednodušují tak čtenáři orientovat se v textu.

Kategorie 1: Postoj k významu nadaných pro společnost

Tvrzení, která jsou v této kategorii zařazena, se vztahují k významu nadaných pro společnost. Graf ukazuje, že s tvrzením, že *talent je vzácná komodita, kterou musíme podporovat (1)*, naprosto souhlasilo 78 % dotazovaných pedagogů a 22 % s ním spíše souhlasilo. Ukazuje to na fakt, že si učitelé uvědomují důležitost práce s nadanými a učitelé také cítí zodpovědnost za práci, kterou s nadanými dětmi odvádějí. Toto stanovisko pak může zásadně ovlivnit způsob práce s nadanými dětmi.

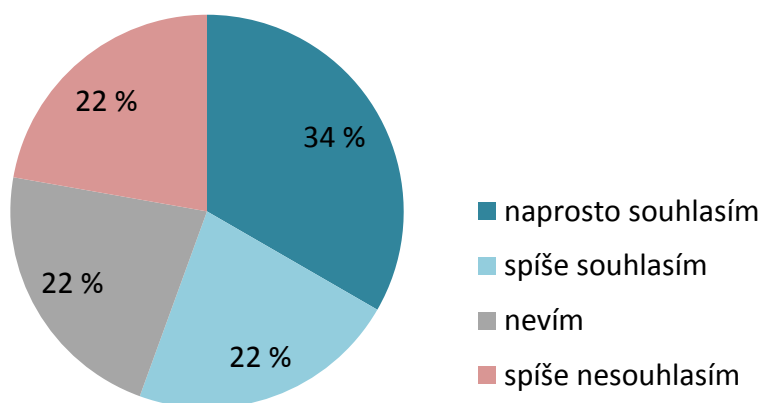
Tvrzení 1: Talent je vzácná komodita, kterou musíme podporovat.

S tvrzením, že *vynaložení speciálních prostředků na vzdělávání nadaných představuje výhodnou investici do budoucnosti naší společnosti (2)*, naprosto souhlasil stejný počet dotazovaných jako s předchozím tvrzením a 22 % spíše souhlasilo. Nikdo neměl negativní odpověď. Skoro 90 % dotazovaných se shodlo na tom, že *když investujeme doplňující prostředky do vzdělávání problémových dětí, měli bychom poskytovat totéž i dětem nadaným (5)*. Jen jeden dotazovaný s tímto tvrzením spíš

nesouhlasil. Kontroverzi vyvolal výrok, že *společnost musí ve jménu pokroku rozvíjet nadané jedince k úplnému maximu (42)*. Dva z dotazovaných se vyjádřili tak, že neví, pět jich souhlasilo a dva spíše nesouhlasili. Tento rozpor může souviset s výrokem číslo 12, kdy se většina dotazovaných vyjádřila tak, že nadání uspějí v každém případě, proto společnost není zodpovědná za jejich rozvoj.

Tvrzení 42: Společnost musí ve jménu pokroku rozvíjet nadané jedince k úplnému maximu.

Všichni dotazovaní souhlasili s tím, že *rovná příležitost ve vzdělávání neznamená stejné vzdělávací programy pro všechny, spíše programy přizpůsobené specifickým potřebám každého dítěte (47)*. Pozitivní postoj v této kategorii tedy podporuje inkluzivní vzdělávání.

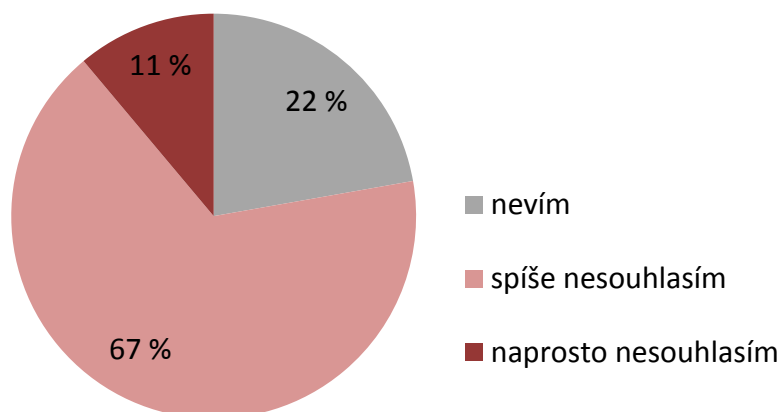
Shrnutí kategorie 1

Kladné postoje v této kategorii ukazují, že nadání představuje pro společnost důležitou hodnotu, která se musí podporovat. Vzdělávání nadaných považují za výhodnou investici do budoucna a staví důležitost vzdělávání nadaných na stejnou úroveň jako vzdělávání problémových dětí. Pedagogové se nicméně vyjádřili, že není nutné, aby společnost rozvíjela nadané k jejich úplnému maximu. Většina pedagogů souhlasilo, že je pro rozvoj dětí výhodnější učit se podle speciálních programů na míru. Vyjádřili tedy náklonnost k inkluzivnímu vzdělávání.

Kategorie 2: Obecný postoj ke vzdělávání nadaných

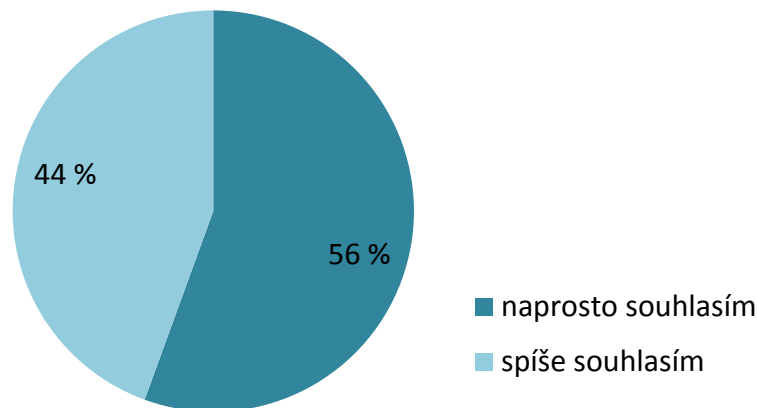
Tato kategorie zjišťuje postoj ke skutečnosti, zda je třeba věnovat nadaným dětem v pedagogickém procesu velkou pozornost. Postoje dotazovaných pedagogů k tvrzení, že *kvůli nedostatku vhodného programu se současní nadaní mohou v budoucnu stát delikventy a odpadlíky společnosti (13)*, jsou spíše negativní. Nesouhlasí skoro 80 % dotazovaných. Zbytek se vyjádřil tak, že neví, což může být ovlivněno nepředložením žádných faktů, které by toto dokládaly.

Tvrzení 13: Kvůli nedostatku vhodného programu se současní nadaní mohou v budoucnu stát delikventy a odpadlíky společnosti.

Naproti tomu skoro 80 % učitelů souhlasilo s tím, že *pokud nadaní nejsou ve škole dostatečně motivováni, mohou zlenivět (15)*. 11 % z nich nebylo rozhodnuto, jak na toto tvrzení odpovědět. Je pozitivní, že všichni respondenti souhlasili s tvrzením, že *nadaným dětem bychom měli věnovat stejnou pozornost, jako věnujeme dětem problémovým (33)*. Tento fakt navíc podporuje vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb.

Tvrzení 33: Nadaným dětem bychom měli věnovat stejnou pozornost, jako věnujeme dětem problémovým.

Učitelé se vyjádřili různě k větě, že *nadaní potřebují zvláštní pozornost, aby mohli plně rozvíjet svůj talent.* (37) Pětina naprosto souhlasila a třetina spíše souhlasila. 11 % nevědělo a další třetina spíše nesouhlasila s tím, že nadaní potřebují zvláštní pozornost. Neshoda opět může pramenit v přesvědčení, že nadaní si poradí sami i bez vnější pomoci. Třetina dotazovaných nevěděla, zda *jsou některé děti nadanější než jiné* (50). Zbýlé dvě třetiny se vyjádřily tak, že je tento výrok pravdivý.

Shrnutí kategorie 2

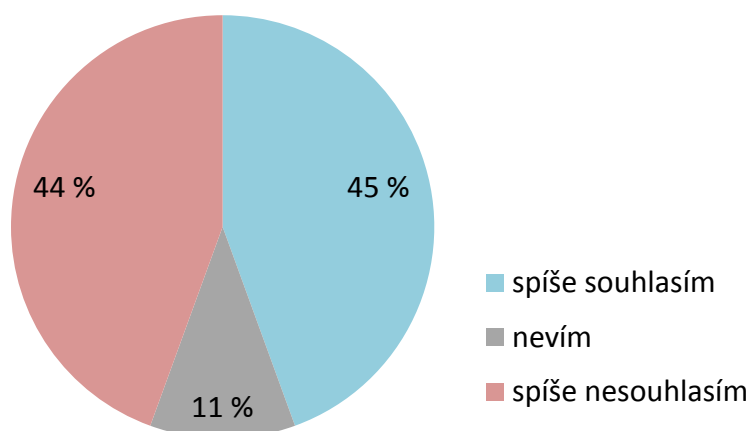
Postoje dotazovaných pedagogů se v některých otázkách podpory nadaným v pedagogickém procesu liší. Většina učitelů si nemyslí, že by se z některých nadaných měli stát delikventi, pokud se jim nevytvoří vhodný program. Na druhou stranu se pedagogové vyjadřují tak, že by nadaní měli být dostatečně motivováni, aby nezlenivěli. Část dotazovaných má za to, že se nadaným nemusí věnovat tak velká pozornost, protože si umí poradit sami.

Kategorie 3: Postoj ke vzdělávání ve speciálních třídách

Názory v této kategorii se týkají vzdělávání nadaných žáků ve speciálních třídách. *Nadané děti nepotřebují speciální vzdělávací služby* (10). Naprostá většina dotazovaných pedagogů si myslí, že speciální služby pro nadané děti jsou potřeba. 11 % neví. *Nadaní v běžných třídách marní svůj čas* (14). Tento výrok rozdělil učitele na ty, kteří spíše souhlasí, 44 %, a ty, kteří spíše nesouhlasí, také 44 %. Jeden se vyjádřil tak,

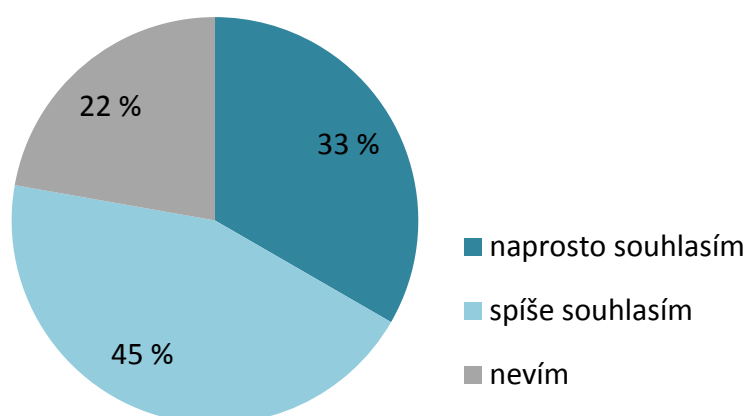
že neví, zda je tomu tak.

Tvrzení 14: Nadaní v běžných třídách marní svůj čas.

S tvrzením, že *nejlepší způsob, jak vyhovět potřebám nadaných dětí, je umístit je do speciální třídy (24)*, naprosto souhlasilo 22 % a 56 % spíše souhlasilo. 11 % nevědělo. Jeden spíše nesouhlasil. Znamená to, že se většina učitelů na této škole přiklání k tomu, že segregace nadaných je optimální způsob vzdělávání. Zároveň si 33 % dotazovaných pedagogů myslí, že *když jsou nadané děti umístěny do speciální třídy, ostatní děti se cítí podhodnocené (28)*. 22 % neví a 44 % s tímto tvrzením spíše nesouhlasilo. S dalším výrokem, že *speciální vzdělávací program motivuje nadané děti k učení (27)*, naprosto souhlasilo 33 % dotazovaných a 44 % spíše souhlasilo. 22 % nevědělo.

Tvrzení 27: Speciální vzdělávací program motivuje nadané děti k učení.

Všichni kromě tří pedagogů si myslí, že je výhodnější poskytovat speciální vzdělávání problémovým dětem než dětem nadaným (38). Tři dotazovaní nevěděli, zda je tomu tak. Když jsou nadané děti umístěny do společné třídy, většina z nich se hůře přizpůsobuje skutečnosti, že už nejsou v čele třídy (54). 22 % spíše souhlasilo. 22 % nevědělo a 44 % spíše nesouhlasilo.

Shrnutí kategorie 3

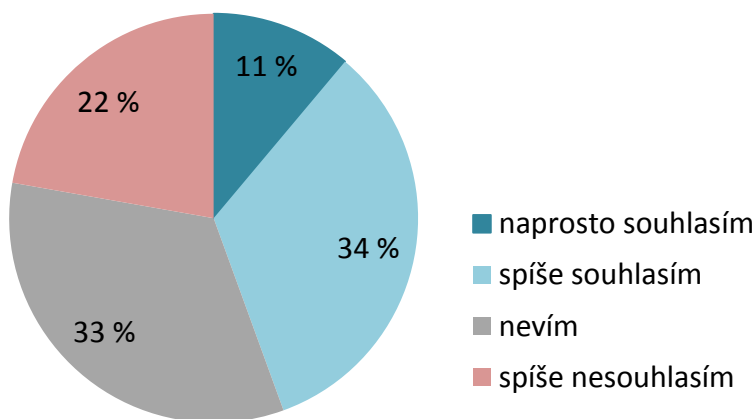
Většina dotazovaných pedagogů má za to, že by se nadaní měli vzdělávat ve speciálních třídách. Někteří se ale vyjádřili tak, že pokud taková třída vznikne, můžou se ostatní žáci cítit podhodnocení, a zároveň si většina nemyslí si, že kdyby se nadaní umístili do společné třídy, že by pak byli zklamáni, že už nejsou v čele třídy. Učitelé se shodli na tom, že speciální vzdělávací program motivuje děti k učení. V této kategorii se ale učitelé vyjádřili tak, že je výhodnější poskytovat speciální vzdělávání dětem problémovým než nadaným. To odporuje vyjádřením v kategorii 1.

Kategorie 4: Postoj k akceleraci

Většina pedagogů si nemyslí, že tzv. „přeskočit“ ročník by mělo být umožněno většímu počtu dětí (19). Pouze 11 % s tímto tvrzením naprosto souhlasilo. 44 % nevědělo. Kromě tří učitelů, kteří nevědí, zda většina nadaných dětí, které „přeskočí“ ročník, má problémy v sociálním přizpůsobení se starším žákům (20), si 67 % myslí, že tato akcelerace může vyvolat problémy. Že by školy měly nadaným

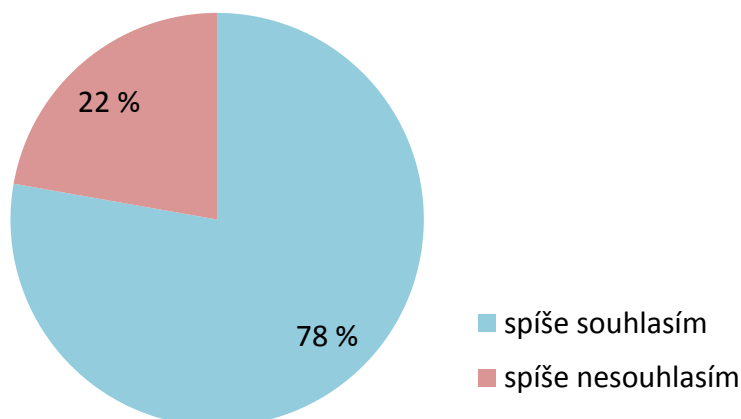
dětem umožnit postupovat rychleji (21) si myslí více než polovina dotazovaných. 11 % neví a 22 % spíše nesouhlasilo. Učitelé spíše souhlasí s tvrzením, že *pro nadané dítě je daleko škodlivější plýtvat časem v běžné třídě, než adaptovat se na přeskočení jednoho vzdělávacího stupně* (46). 11 % naprosto souhlasí. 34 % spíše souhlasí. 33 % neví. 22 % spíše nesouhlasí.

Tvrzení 46: Pro nadané dítě je daleko škodlivější plýtvat časem v běžné třídě, než adaptovat se na přeskočení jednoho vzdělávacího stupně.

78 % dotazovaných spíše souhlasilo s tím, že *přeskočení jednoho ročníku klade větší důraz na školní vědomosti* (55). 22 % s tím spíše nesouhlasilo.

Tvrzení 55: Přeskočení jednoho ročníku klade větší důraz na školní vědomosti.

Ale je zajímavé, že více než polovina dotazovaných nesouhlasila s výrokem, že

přeskočení jednoho ročníku nutí dítě vyvíjet se příliš rychle (56). Jeden dotazovaný si myslí, že je to tak, a jeden nevěděl.

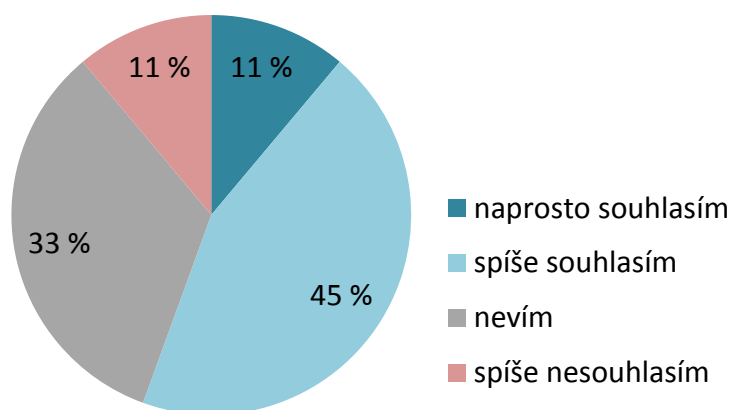
Shrnutí kategorie 4

Více než polovina pedagogů na škole si myslí, že by nemělo být umožněno přeskočit ročník více dětem. Na druhou stranu případné přeskočení ročníku podle většiny dotazovaných s sebou neneso negativa v otázce vývoje dítěte. Rozpor vyvolává otázka, zda je pro nadaného škodlivější zůstat v běžné třídě nebo přeskočit ročník. Učitelé v tom nejsou jednotní, méně než polovina by raději umožnila přeskočit ročník než plýtvat časem, pětina si to nemyslí. Podle učitelů by škola měla umožnit nadaným dětem postupovat rychleji.

Kategorie 5: Postoj k obohacování osnov

Pětina dotazovaných není rozhodnuta, zda je *nespravedlivé připravovat nadané děti o obohacení učiva, které potřebují (6)*. 33 % s tímto naprosto souhlasí a 44 % spíše souhlasí. Více než polovina pak souhlasí s tím, že *obohacené osnovy odpovídají potřebám nadaných dětí více než přeskočení ročníku (22)*. 33 % neví a 11 % spíše nesouhlasí.

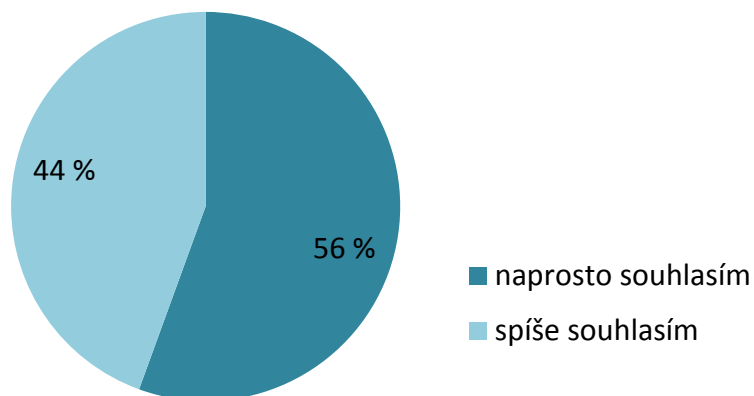
Tvrzení 22: Obohacené osnovy odpovídají potřebám nadaných dětí více než přeskočení ročníku.

Stejně tak 11 % spíše nesouhlasí s výrokem, že *obohacený vzdělávací program může pomoci nadaným dětem plně rozvinout jejich schopnosti (23)*. Zbytek dotazovaných se přiklání k názoru, že je to tak. Zásadní je zjištění, že všichni

dotazovaní souhlasili, že *obohacení učiva je dobrým prostředkem, jak naplnit specifické vzdělávací potřeby nadaných dětí* (36).

Tvrzení 36: Obohacení učiva je dobrým prostředkem jak naplnit specifické vzdělávací potřeby nadaných dětí.

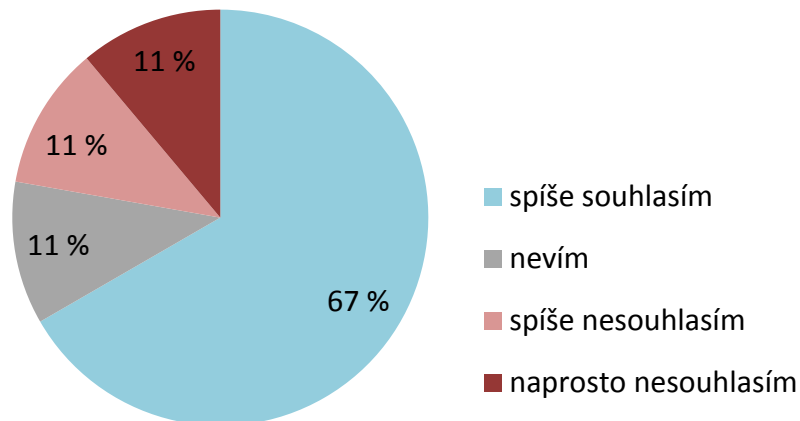
Shrnutí kategorie 5

Všichni dotazovaní souhlasili s tím, že obohacení osnov je dobrý vzdělávací prostředek, který rozvíjí jejich nadání. Většina učitelů se vyjádřila tak, že obohacení je vhodnější varianta vzdělávání než urychlování.

Kategorie 6: Postoj k mýtům o nadaných

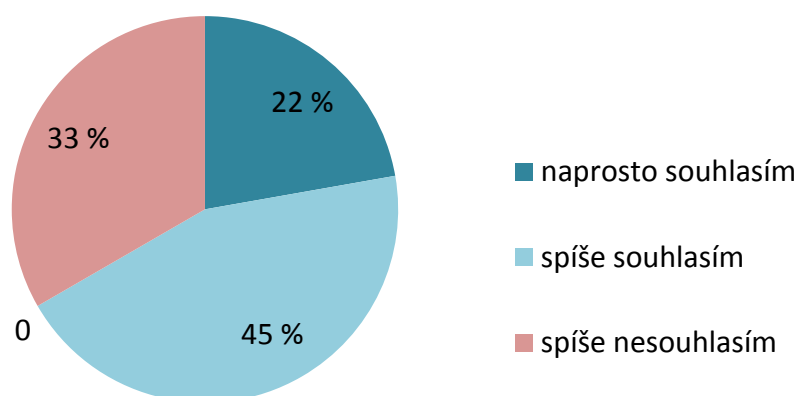
Nadání uspějí v každém případě bez ohledu na vzdělávací plán (12). Tímto mýtem je zatíženo 67 % dotazovaných. 11 % neví a pětina nesouhlasí.

Tvrzení 12: Nadaní uspějí v každém případě bez ohledu na vzdělávací plán.

Je povzbudivé, že s mýtem, že *nadaní většinou pocházejí z bohatých rodin (16)*, nesouhlasí všichni dotazovaní a 11 % neví. *Všechny děti jsou nadané (17)*. S tímto souhlasí třetina dotázaných, 22 % neví a 1 spíše nesouhlasí. Třetina pak s tímto mýtem naprosto nesouhlasí. *Lidé se rodí nadaní, není možné se nadaným stát (18)*. 11 % naprosto souhlasí. 56 % spíše souhlasí. 22 % neví. 11 % spíše nesouhlasí. 22 % respondentů si myslí, že *nadané děti jsou často zavrhovány, protože jim jiní lidé závidí (29)*. 22 % neví. Více než polovina pak s tímto výrokem nesouhlasí. Třetina si myslí, že *se nadané děti mohou stát ješitnými a sobeckými, pokud jim věnujeme zvláštní pozornost (30)*. Třetina si to nemyslí a 22 % neví. *Nadaní by měli ve svém volném čase pomáhat těm, kteří se vyvíjejí pomaleji (44)*. K tomuto tvrzení se nejvíce respondentů vyjádřilo neutrálně. 22 % spíše souhlasilo a 33 % spíše nesouhlasilo.

Tvrzení 44: Nadaní by měli ve svém volném čase pomáhat těm, kteří se vyvíjejí pomaleji.

67 % učitelů tvrdí, že největší odpovědnost v rozvoji talentu nadaných dětí mají jejich rodiče (45). 33 % s tímto spíše nesouhlasí. K tvrzení, že všechny děti by mohly být nadané, kdyby měly podporu okolí (53), se 44 % dotazovaných vyjádřilo negativně. 22 % spíše souhlasilo a 22 % nevědělo. V naší škole nejsou žádné nadané děti (57) – o opaku je přesvědčeno 89 % dotazovaných. Pouze jeden nevěděl.

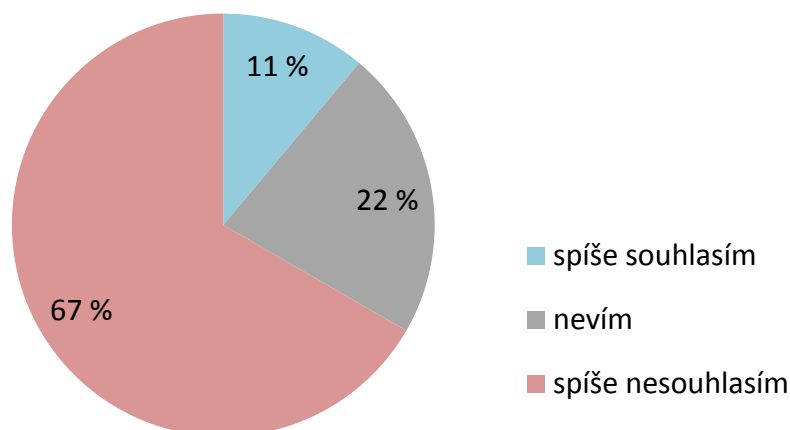
Shrnutí kategorie 6

Tato kategorie potvrzuje, že mýty o nadaných částečně přetrvávají i mezi odborníky. Kontroverzní výroky rozdělily učitele na ty, kteří souhlasí, a ty, kteří nesouhlasí. Jednoznačný nesouhlas vyjádřili učitelé s výrokiem, že na škole nejsou žádné nadaní.

Kategorie 7: Strach z elitářství

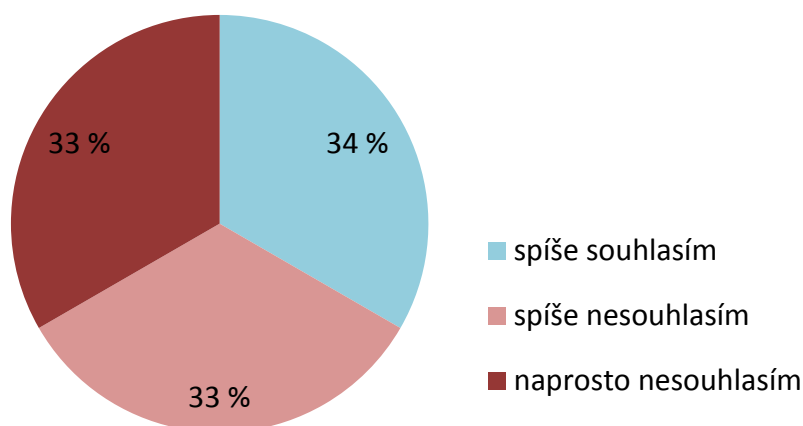
89 % učitelů se vyjádřilo tak, že speciální služby nadaným nejsou spravedlivé vůči ostatním dětem (3). 11 % nevědělo. Stejnou stránkou speciálních programů pro nadané děti je vytváření elitářství (4). 11 % spíše souhlasilo, 22 % nevědělo a 67 % spíše nesouhlasilo.

Tvrzení 4: Stinnou stránkou speciálních programů pro nadané děti je vytváření elitářství.

Z hlediska morálky a zodpovědnosti bychom měli pomáhat problémovým dětem spíše než dětem nadaným (41). 11 % spíše souhlasí. 22 % neví. 56 % spíše nesouhlasí. 11 % naprosto nesouhlasí. Speciální vzdělávací služby pro nadané děti jsou známkou privilegií (48). 33 % spíše souhlasí. 33 % spíše nesouhlasí. 33 % naprosto nesouhlasí.

Tvrzení 48: Speciální vzdělávací služby pro nadané děti jsou známkou privilegií.

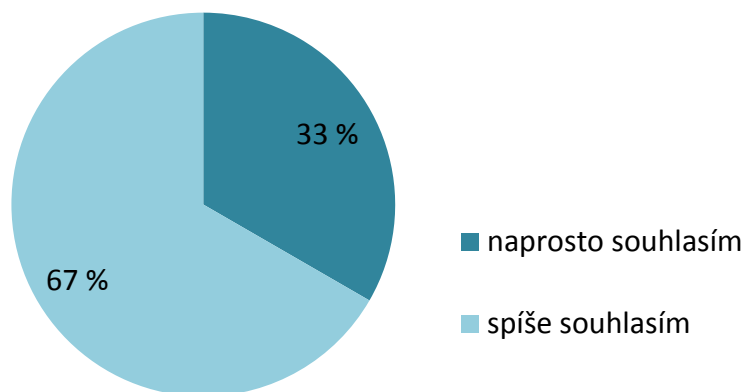
Shrnutí kategorie 7

Učitelé na této škole nejsou zatíženi strachem z elitářství, i když velká většina cítí nespravedlnost, pokud by se měla speciální péče věnovat pouze nadaným. Na druhou stranu to samé cítí, kdyby se zvláštní péče měla věnovat pouze problémovým dětem. Učitelé zde projevují silný cit pro spravedlnost.

Kategorie 8: Dobrá péče našeho školství

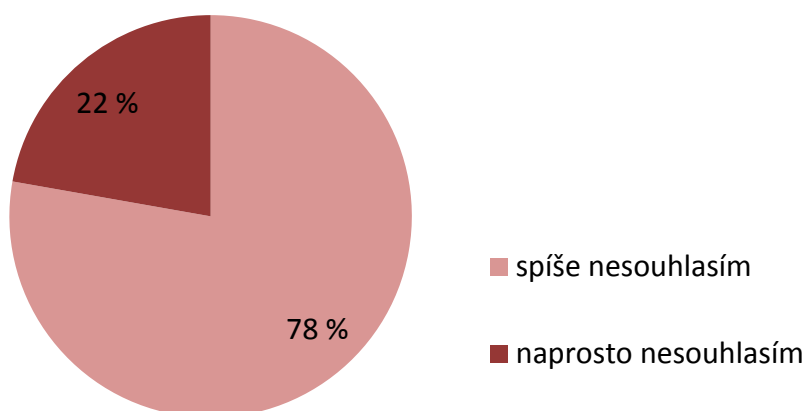
Všichni dotazovaní kromě jednoho se shodli na tom, že *v našich školách není vždy zcela možné, aby nadané děti zcela rozvíjely svůj talent (8)*. 11 % neví. S tím souvisí podobné názory na to, že *naše školy již dostatečně odpovídají potřebám nadaných dětí (9)*. 22 % neví a 78 % spíše nesouhlasí. S tím, že *nadaným dětem v našich školách už je věnována větší pozornost (11)*, naproti tomu s tímto souhlasí 33 % respondentů. 44 % neví a 22 % spíše nesouhlasí. *Většina učitelů nemá čas věnovat zvláštní pozornost svým nadaným žákům (25)*. Na tomto se jednoznačně shodli všichni dotazovaní.

Tvrzení 25: Většina učitelů nemá čas věnovat zvláštní pozornost svým nadaným žákům.

Je zajímavé, že 22 % dotazovaných nesouhlasí s tím, že *rychlost vzdělávání na našich školách je pro nadané děti příliš pomalá (31)*. Zbylí dotazovaní jsou přesvědčeni o opaku. Respondenti jednoznačně negovali to, že *učitelé obecně dávají přednost výuce nadaných dětí než těch, kteří mají výukové problémy (49)*.

Tvrzení 49: Učitelé obecně dávají přednost výuce nadaných dětí než těch, kteří mají výukové problémy.

Zajímavé a povzbudivé je zjištění, že v našich školách je možné naplnit vzdělávací potřeby nadaných bez vynaložení dalších prostředků (51), protože si to myslí třetina dotazovaných. Zbylé dvě třetiny si myslí opak.

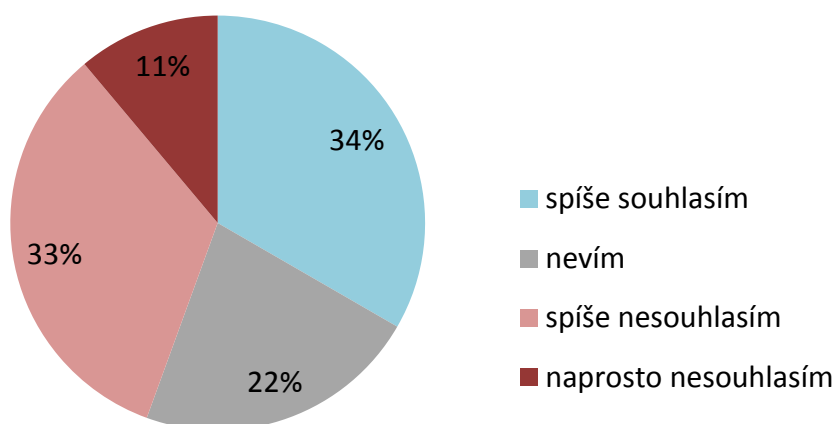
Shrnutí kategorie 8

Učitelé se jednoznačně shodli na tom, že většina učitelů nemá čas věnovat se nadaným dětem a že není zcela možné, aby nadané děti plně rozvíjely svůj talent. Na druhou stranu je pozitivní postoj, že vzdělávat nadané je možné i bez vynaložení dalších prostředků.

Kategorie 9: Negativní postoj k nadaným

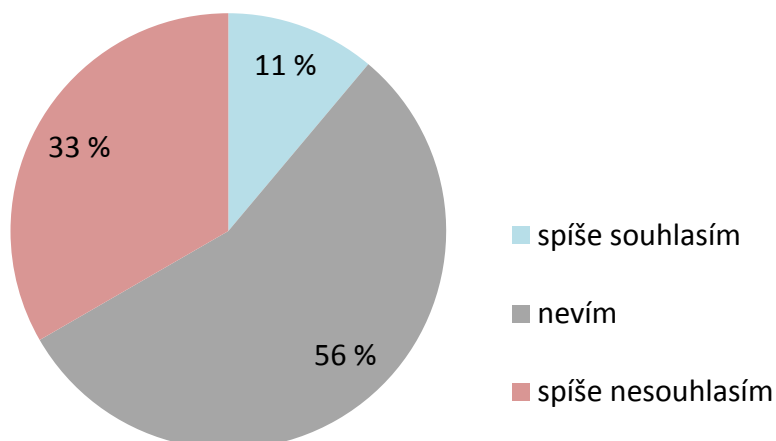
Problémové děti mají největší potřebu speciálních vzdělávacích programů (7). 11 % naprosto souhlasí. 89 % spíše souhlasí. Otázkou je, co se myslí termínem „problémové děti“. *Rozdělením žáků na nadané a ostatní zvyšujeme označování dětí jako silné – slabé atd. (26)* 33 % spíše souhlasí. 22 % neví. 33 % spíše nesouhlasí. 11 % naprosto nesouhlasí.

Tvrzení 26: Rozdělením žáků na nadané a ostatní zvyšujeme označování dětí jako silné – slabé atd.

Průměrné děti jsou nejvýznamnějším zdrojem a potenciálem společnosti, proto by měly být v centru naší pozornosti (32). S tímto tvrzením 22 % dotazovaných spíše souhlasilo a 33 % nevědělo. 44 % spíše nesouhlasilo. Znamená to, že 44 % dotazovaných si myslí, že v centru pozornosti by měly být děti, které nějakým způsobem vynikají nebo naopak zaostávají. *Někteří učitelé žárlí na talent svých nadaných žáků (34).* Žádný dotazovaný pedagog se nevyjádřil tak, že by to byla pravda, i když 33 % nevědělo. 33 % spíše nesouhlasilo a 33 % naprosto nesouhlasilo. *Být označen za „malého génia“ není kompliment (35).* 11 % s tím naprosto souhlasí. 11 % spíše souhlasí. Zajímavá je odpověď 44 % respondentů, kteří se vyjádřili tak, že neví. 33 % s tím spíše nesouhlasí. *Nadání žáci často vyrušují ostatní ve třídě (39).* Toto tvrzení rozdělilo dotazované zhruba na polovinu. 56 % spíše souhlasí a 44 % spíše nesouhlasí. *Nadané děti jsou často nespolečenské (43).* 11 % spíše souhlasí. 56 % neví. 33 % spíše nesouhlasí.

Tvrzení 43: Nadané děti jsou často nespolečenské.

Dítě, které bylo identifikováno jako nadané, má větší problémy najít si kamarády (52). 44 % učitelů školy s tvrzením spíše souhlasilo, 11 % nevědělo a 33 % spíše nesouhlasilo. 11 % pak naprosto nesouhlasilo. Tento rozpor souvisí s tím, že každé nadané dítě je jiné, záleží na typu nadání a charakterových vlastnostech.

Shrnutí kategorie 9

Negativní postoj k nadaným žákům učitelé této školy nezaujímají. V této kategorii se ale nejvíc učitelů vyjadřovalo tak, že nevědí. Tato nevědomost může souviset s tím, že učitelé nejsou proškoleni v otázce vzdělávání nadaných a mohou mít problém s jejich identifikací.

5.5 Charakteristika diagnostikovaného žáka

Během tohoto školního roku se musela škola přizpůsobit skutečnosti, že byl jeden její žák čtvrtého ročníku diagnostikován pedagogicko-psychologickou poradnou jako mimořádně nadaný, navíc byl diagnostikován jako žák s dvojí výjimečností díky specifické vzdělávací poruše dysgrafii, dysortografií a projevům ADHD. Škola musela postupovat podle platné legislativy a požádat Ministerstvo školství o navýšení finančních prostředků na integraci žáka. Také bylo nutné vytvořit individuální vzdělávací plán pro onoho žáka a v neposlední řadě se musela třídní učitelka, která vyučuje třídu většinu předmětů kromě hudební výchovy a anglického jazyk, seznámit s metodami výuky nadaných žáků.

Průběh diagnostikování žáka

První fázi identifikace nadání, tzv. nominaci, provedli samotní rodiče žáka. Druhá fáze, tedy identifikace, uskutečnila třídní učitelka. Ta rodičům doporučila návštěvu pedagogicko-psychologické poradny. Odborník v pedagogicko-psychologické poradně žáka diagnostikoval jako mimořádně intelektově nadaného žáka, s oslabenou pozorností typu ADHD, na jejíž bázi se rozvinula specifická porucha učení dysortografie a písmo s dysgrafickými rysy. Jedná se tedy o dítě s dvojí výjimečností.

Doporučení pedagogicko-psychologické poradny

Pedagogicko-psychologická poradna doporučuje, aby bylo učivo ve všech směrech obohacováno, šlo více do hloubky a bylo zpestřeno o logické hádanky. V některých předmětech může být doplněno učivem vyšších ročníků. Vhodná je možnost referátů a různých prezentací z oblasti chlapcových zájmů. Zároveň pedagogicko-psychologická poradna doporučuje při přístupu k chlapci dodržovat všechna pravidla pro práci s dětmi s oslabenou pozorností. Žák by měl sedět v na místě v dosahu vyučující.

Žákovi musí být dáována okamžitá taktní zpětná vazba na jeho chování. Pokud se projeví nepozornost, vyučující by měla vracet chlapcovu pozornost k probíranému předmětu a domluvit si, jak žák bude reagovat v případě, že zná odpověď a není okamžitě vyvolán. Učitelka by měla dohlédnout, zda si žák zapisuje zadání domácích úkolů a zároveň tolerantně hodnotit jejich zapominání. Pokyny by měla opakovat, práci

rozdělit do kratších sekvencí. Chlapec by měl mít více času na hledání a opravu chyb.

U chlapce se musí tolerovat lehký motorický neklid (hraní si s předměty, čmárání). Diktáty doporučuje poradna nahradit doplňovačkami, konečnou známku odvodit od ústního přezkoušení. Vzhledem k oslabené vizuomotorické koordinaci poradna nedoporučuje přepis z tabule ani z učebnice. Místo toho dát chlapci text vytištěný do lavice, aby si jej vlepil do sešitu. Zatímco ostatní děti přepisují, on by mohl hledat klíčová slova či jinak pracovat s textem. U písemného textu se doporučuje preferovat výběr z předtištěných odpovědí před odpovědí vlastními slovy. Dále poradna doporučuje do známky nezahrnovat různé chyby z nepozornosti.

5.6 Pozorování a analýza vyučovací hodiny z hlediska použitých metod

Ve výzkumné části práce byla navštívena jedna vyučovací hodina. Uvědomujeme si, že je tato práce jen sondou do jedné základní školy a nepovažujeme za nutné analyzovat více hodin. Navíc bude pozorování v hodině poté doplněno vyjádřením paní učitelky.

Následující tabulka popisuje formální průběh hodiny.

Tabulka 4 – Formální průběh navštívené hodiny

Záznam o hospitaci u třídní učitelky nadaného žáka	
Datum:	Předmět: Přírodověda
Ročník: čtvrtý	Téma hodiny: Průběh a způsob života, stavba těla u některých nejznámějších druhů, význam v přírodě a pro člověka
Skladba a využití hodiny: 1) Aktivita „mlok“ (aktivizace – kladení otázek) 2) Motivace – extrémy rostlinné a živočišné říše 3) Brainstorming, diskuse 4) Nové učivo – výklad, problémový rozhovor, volné psaní 5) Shrnutí hodiny – opakování probraného učiva 6) Zadání „zamyšlení“ – vztahy mezi organismy – potravní pyramida	
Charakteristika hodiny hlediska odbornosti, metodiky a didaktiky, dovednosti vzdělávací práce, komunikace žáky 1) Odborná správnost obsahu, práce s novými poznatky a aktualitami 2) Uplatněné metody výuky: výklad, rozhovor, brainstorming, řešení problémové úlohy, volné psaní 3) Hromadná práce, práce ve dvojicích a samostatná práce 4) Učitelka podněcuje a průběžně udržuje motivaci žáků, zapojování do problematiky 5) Pestrost didaktických prostředků, poukázání na praktičnost osvojovaného učiva 6) Srozumitelný výklad nového učiva	

7) Mluvený projev vyučující je srozumitelný a zřetelný, jazykově správný, hlasitost přiměřená
8) Žáci spolupracují s vyučující, atmosféra ve třídě podporuje práci, aktivita žáků je dobrá
Obsahové a časové plnění osnov Výuka je v souladu s časovým plánem i se školním vzdělávacím plánem.
Hodnocení a zkoušení žáků: Proběhlo sebehodnocení žáků V průběhu hodiny nebyli žáci klasifikováni. Pozitivní motivace – pochvala za správné odpovědi
Celkové zhodnocení: Hodina byla dobře připravena a vedena.

Následující tabulka popisuje minutově činnost žáků a činnost učitelky.

Tabulka 5 – Pozorování vyučovací hodiny

Minutáž	Činnost žáků	Činnost učitele
0 - 2	Žáci zdraví.	Pozdraví, zapisuje do třídní knihy, kontroluje prezenci.
2 - 6	Poslouchají.	Seznamuje s tématem hodiny, zadává aktivitu – mlok, vysvětluje a kreslí na tabuli.
6 - 12	Překreslují do sešitu obrys mloka z tabule, nadaný žák pracuje, ale je brzy hotov a hraje si s pravítkem.	Učitelka chodí po třídě a je nápomocna slabším žákům, učitelka napomíná nadaného žáka.
12 - 16	Žáci se hlásí a říkají otázky: Proč má žluté skvrny? Co žere? Kde žije? atd.	Učitelka ukončuje aktivitu a vyzývá žáky, aby říkali otázky, které je napadaly. Učitelka doporučuje dětem, aby si doma na internetu zjistily odpovědi.
16 - 20	Žáci říkají např.: <i>nejtěžší je slon.</i> Žáci jsou aktivní včetně nadaného	Metoda brainstormingu: učitelka vyzývá žáky, aby říkali, v čem všem

	žáka.	mohou být zvířata nej. Učitelka zapisuje nápady na tabuli.
20 - 30	Poslouchají, občas jsou neklidní. Odpovídají na otázky, doplňují, co znají.	Volně přechází k tématu hodiny. Výklad je živý, používá powerpointovou prezentaci. Ptá se, podněcuje aktivitu. Neklid řeší slovním napomenutím.
30 - 35	Žáci se bez řeči pouští do volného psaní. Je vidět, že jsou na termín „volné psaní“ zvyklí. Časový limit jsou 3 minuty.	Zadává volné psaní na téma: Význam živočichů v přírodě a pro člověka. Učitelka volné psaní nevybírá a připomíná žákům, že ho nikdo nebude číst.
35 - 43	Žáci na pokyn obálky otvírají a radí k sobě správné dvojice.	Učitelka do dvojic rozdává obálky. Vysvětluje, co mají žáci za úkol.
43 - 44	Žáci dokončují aktivitu a sebehodnotí se zvednutím palce nebo dáním palce do vodorovné polohy nebo dáním palce dolů. Většina dává palec nahoru včetně nadaného žáka.	Učitelka vyzývá k sebehodnocení žáky. Potom zadává domácí úkol k zamyšlení. Mají vytvořit co nejdelší potravní řetězec.
45		Učitelka ukončuje hodinu.

Analýza hodiny z hlediska metod

Byl stanoven cíl hodiny, který byl oznámen žákům v úvodní fázi vyučovací hodiny. Cílem hodiny bylo, aby žáci dovedli rozlišovat živočichy podle základních rozdílů (savci, ptáci, ryby, obojživelníci a hmyz). Dílčími cíli bylo seznámit žáky s průběhem a způsobem života živočichů, výživou, stavbou těla některých nejznámějších druhů a jejich významu v přírodě a životě člověka. V úvodu hodiny neproběhlo hromadné opakování ani žádné individuální zkoušení. Expozice nového učiva byla dominantní částí hodiny.

První aktivitou v rámci aktivizace byla „aktivita mlok“, kdy si žáci na papír

nakreslili siluetu mloka podle jednoduchého vzoru, který paní učitelka nakreslila na tabuli. Dvnitř mloka měli napsat, co o mlokovi ví, a vně mloka měli napsat otázky, na které by je zajímala odpověď. Tato metoda rozvíjí kreativitu žáků a nutila je přemýšlet nad tím, co znají a co je zajímavá. Potom žáci říkali napsané otázky nahlas a paní učitelka jim doporučila vyhledat odpovědi doma na internetu. Podpořila tím jejich zvědavost a dovednost vyhledávat informace z různých zdrojů.

Dále byla využita metoda brainstormingu, kdy žáci měli v diskusi přicházet s nápady na „nej“ v živočišné říši. Například největší zvíře atd. Nadaný žák se do této aktivity extrémně zapojil vzhledem k množství faktických informací, které zná. Svě nadšení pro téma vyjadřoval také nedodržením třídních pravidel při diskusi. Třída se proti jeho vykřikování vymezovala. Učitelka mu připomněla pravidla chování ve třídě.

Expoziční fáze byla zaměřena na rozdíly mezi živočichy (mezi savci, ptáky, rybami, obojživelníky a hmyzem). Při výkladu nového učiva žák nebyl pozorný a věnoval se jiným činnostem, které výklad rušily. Například dělal z pravítka a pera letadlo a létal s ním v lavici nebo mu padaly věci z lavice a on je ze země sbíral. Tato nesoustředěnost potvrzuje jeho dvojí výjimečnost, kterou učitelka musí často řešit. Je škoda, že nebyly použity mezipředmětové vztahy, které by mohly výklad zpestřit. Například žák mohl spočítat, kdo se dostane do cíle dřív, jestli orel nebo gepard atd.

Naopak velmi dobrá vizuální podpora formou powerpointové prezentace pozornost žáků přitahovala. Součinnost komentáře učitelky a obrazového materiálu byla vysoce efektivní. Žáci se aktivně zapojovali do výzev učitelky, aby se vyjádřili k novým poznatkům. Na konci výkladu proběhl problémový rozhovor. Učitelka se ptala na otázky typu „*proč má slon velké uši?, proč mají ptáci duté kosti?*“ atd. Bylo zajímavé, že na většinu těchto otázek dokázal nadaný žák smysluplně odpovědět a obhájit svoji myšlenku na rozdíl od hádání odpovědí některých žáků. Tuto metodu hodnotíme jako vysoce efektivní, protože opět dává nadanému žákovi možnost zamyslet se nad problémem a prezentovat svoje myšlenky.

Další metodou, kterou učitelka zvolila, bylo volné psaní na téma „význam živočichů v přírodě a pro člověka“. Bylo znát, že jsou žáci na volné psaní zvyklí, tak neměli problém se ponořit do zadaného tématu. Nechut nadaného žáka k jakékoliv

práci související s psaním textu dokazuje vliv specifické poruchy dysgrafie a zároveň jeho problematického chování. Učitelka pro něj spíše mohla připravit jinou aktivitu než psaní.

Shrnutí hodiny učitelka provedla formou práce ve dvojicích. Každá dvojice dostala obálku s dvojicemi pojmů, které k sobě patří, například *peří – pták*, *šupina – ryba*. Dvojice měly pojmy správně přiřadit. S nadaným žákem nikdo neseděl a také lichý žák s ním odmítl pracovat. Učitelka nechala oba žáky pracovat samostatně. Je otázkou, zda by nebylo lepší nechat aspoň jednoho lichého žáka pracovat ve trojici. Nadaný žák měl dvojice seřazeny velmi rychle a otáčel se na spolužáky za ním a svými dotazy a radami je rušil. Učitelka ho napomenula, aby vydržel a počkal, až budou ostatní hotovi. Nebyla mu nabídnuta alternativní aktivita. Většina třídy zanedlouho úkol také splnila a začala být neklidná. Učitelka ukončila aktivitu a vyzvala žáky, ať ohodnotí svoji snahu, jak se jim úkol povedl. Zařadila tedy do své výuky sebehodnocení žáků. Nadaný žák se ohodnotil palcem nahoru jako většina třídy.

Na konci hodiny byl žákům zadán domácí úkol k zamyšlení. Následující hodina přírodovědy bude zaměřena na potravní řetězce a vztahy mezi organizmy, toho důvodu žáci měli na další hodinu vymyslet co nejdelší potravní řetězec.

Učitelka tedy použila několik doporučených metod pro výuku nadaných. V hodině byla zařazena metoda brainstormingu, volného psaní a problémového rozhovoru. Dále byl zadán dětem domácí úkol, který naplňuje jejich zvědavost.

5.7 Analýza rozhovoru s třídní učitelkou

Polostrukturovaný rozhovor proběhl ve třídě paní učitelky v odpoledních hodinách po vyučování a probíhal v přátelské atmosféře a byl nahráván na diktafon. Otázky, které byly položeny:

- 1) Jak byste popsala vašeho nadaného žáka?
- 2) Jak se projevuje při vyučování?
- 3) Projevoval se v navštívené hodině nějak výjimečně?
- 4) Jak se chová ke spolužákům?
- 5) Jaké metody používáte pro zefektivnění práce s nadaným?
- 6) Kdo diagnostikoval žáka jako nadaného?
- 7) Doporučila byste mu přeskočit ročník?
- 8) Jak se projevuje jeho nadání?
- 9) Co by vám pomohlo při práci s nadaným?

Bylo řečeno, že vše bude anonymní, žádná jména ani žáků, ani učitelů nebudou zmíněna. Na otázku, zda se chlapec v navštívené hodině choval tak jako běžně, paní učitelka odpovídá: *„V hodině se choval standardně jako při jakékoliv jiné hodině, přítomnost cizí osoby se na něm neprojevila.“*

Paní učitelka popisuje žáka jako někoho, kdo má bohatou slovní zásobu a dokáže slovy přesně vyjádřit své myšlenky. Dobře se orientuje ve vlastivědě a přírodovědě a v matematice má logický úsudek. V českém jazyce má problémy se soustředěním a lehce se unaví. Toto potvrzuje jeho dvojí výjimečnost. Jako nadaného by ho učitelka neidentifikovala. Pokud se podíváme na Renzulliho model nadání, tedy model tří kruhů, ve kterém figuruje motivace, tvořivost a vysoké schopnosti, je zřejmé, že paní učitelka klade veliký důraz právě na vysoké schopnosti, které od chlapce očekává ve všech jeho činnostech.

Dysortografické rysy učitelka popisuje takto: *„Má problém s tvary písmen a úpravou písemnosti. V tomto je na něj brán ohled a moje nároky nepřesahují jeho možnosti, o kterých vím. (může např. napsat jen to, co stihne pěkně a bez chyb.).* Problematické je také jeho nesoustředění, které poradna vyhodnotila jako ADHD. Učitelka to hodnotí takto: *„Problém nastává v okamžiku, když si uprostřed*

vypracovávání úkolu začne s něčím hrát. Stále dělá věci, které s výukou nesouvisí, válí se, hraje si. Od začátku roku ani jednou nevěděl, kde pracujeme, na co je právě vyvolán, ani kde zrovna čteme. Je to velký bordelář, zapomíná, nedbá na úpravu, má neořezané tužky.“ Dále učitelka uvádí další projevy nesoustředěného chování: *„Při výkladu vykřikuje bez přihlášení svoje myšlenky, které ho zrovna napadnou, i když s tématem nesouvisí. Když jsem s ním na toto téma mluvila, vysvětlil mi, že je zvědavý, stále se na něco ptá a proto už dávno všechno umí. Toto můžeme hodnotit jako jeden ze znaků nadání.*

Na otázku, kdo přišel s tím, že by mohl mít mimořádné nadání, odpovídá: *„Rodiče žáka jsou oba vysokoškolsky vzdělaní lidé a reagovali na jeho zvědavost a výbornou paměť. Byli to oni, kdo žáka přivedl do pedagogicko-psychologické poradny, kde mu následně diagnostikovali mimořádné nadání.“*

Do první třídy žák nastoupil, ale ještě neuměl číst. Když se číst naučil, četl dobře a rád. Byl velmi zvědavý, v interakci se spolužáky ale neobratný: *„On se s nimi baví o věcech, o kterých oni nemají ponětí. Jeho matka je lékařka a vysvětluje mu různé věci a lékařské pojmy a on si to všechno pamatuje.“*

Vyučující se do chvíle, než přišla zpráva z pedagogicko-psychologické poradny o jeho mimořádném nadání, spíše zaměřovala na jeho hendikep, tedy na projevy nesoustředěnosti a známky dysortografie a dysgrafie. Zpráva ji přiměla zaměřit se na předmět jeho zájmu a přemýšlet o něm jako o nadaném žákovi. Nadané děti měla do této chvíle spojeny spíše s kázní a bezchybným plněním úkolů. Že by zvědavost a nesoustředěnost měla být projevem nadání, ji do této chvíle nenapadlo, což nemůžeme považovat za profesní chybu. Učitelka pozoruje, že *„žák má vynikající paměť a je zvědavý. Věnuje se ale neustále jiným věcem a není schopen sledovat celou hodinu“.*

Na otázku, jak se žák chová ke svým spolužákům, učitelka odpovídá: *„Často zkouší, co ostatní vydrží. Např. jde kolem chlapců a pronese jakoby mimochodem „jste blbci“. Když jsme byli nedávno v Zemědělském muzeu, držel nohou dveře, aby dívka nemohla vyjít ven z modelu konzervy. V poslední době mám dojem, že trénuje situace a zkouší, jak ostatní reagují. Možná je to jen můj dojem z toho, jak roste a zraje jeho nervová soustava a snaží se situace řešit. Děti nepracují ve skupinách a ve dvojicích*

většinou nikoho nenajde. Děti s ním nekamarádí. „

Na otázku, co by paní učitelce pomohlo při práci s ním, odpovídá: *„méně žáků ve třídě, knihovnička s encyklopediemi, počítač pro žáky ve třídě s vhodnými výukovými programy a internetem, jelikož si žák vyhledává rád sám.“* Jako vhodnou metodu učitelka volí referáty, které ho baví vypracovávat, i když před třídou se stydí mluvit. Paní učitelka je ochotná se speciálně připravovat na rozšíření učiva pro žáka, ale zároveň tvrdí, že *„není možné se věnovat žákovi kvůli velkému počtu dětí ve třídě a velkému počtu individualit, které vyžadují individuální přístup.“*

Paní učitelka nelpí na formální stránce. *„Nebazíruru na perfektním provedení, musí to mít hlavu a patu.“* Vyučující projevuje vstřícnost vůči nadanému žákovi také tím, že přijímá nové informace od žáka, když říká něco, co je hodně zajímavé a ne tolik známé. *„Žák často přichází s hlubokými myšlenkami na probírané téma.“*

K otázce akcelerace, tedy přeskočení ročníku, vzhledem k chlapcovým problémům se staví spíše negativně. *„Chlapec není emocionálně vyrovnaný.“* Vytvoření speciální třídy na škole není možné, žák se tedy musí integrovat. *„Vytvoří se mu individuální vzdělávací plán, který bude zaměřen jak na chlapcovy specifické poruchy, tedy dysortografii a dysgrafii, tak na chlapcovo nadání.“* Vzhledem ke komplikovanosti chlapcova případu s vytvořením individuálního plánu pomůže výchovná poradkyně.

Učitelka vidí jeho vývoj pozitivně. Prý udělal velký pokrok od první třídy. Uvědomuje si, jak by se měl chovat a snaží se na tom pracovat. *„Pálí mu to logicky a je ctižádostivý a pracuje na sobě, ví, kterým směrem by se měl ubírat, také už koriguje svoje chování při komunikaci se spolužáky.“*

6 Diskuse

Analýzou dokumentů školy bylo zjištěno, že škola o nadaných žácích ví. Dokazuje to jak Výroční zpráva školy za rok 2015-16, tak Školní vzdělávací program, ve kterém je několik stránek věnováno nadání, jeho identifikaci a vzdělávání nadaných žáků. Toto zjištění potvrzuje také ředitel školy. Ve škole je jediná možná organizační forma vzdělávání nadaných a tou je integrace. V rámci integrace z personálního hlediska má škola za cíl proškolit jednoho učitele na prvním stupni v otázce nadaných žáků, který by pomáhal s metodikou vzdělávání učitelům nadaných žáků, kteří se na škole vyskytnou. Na druhém stupni už takový pedagog je. Škola má na druhém stupni od šestého ročníku vytvořenou matematickou třídu, které má rozšířenou výuku matematiky. Vedení školy je přístupné pořízení materiálních pomůcek, které by zjednodušily práci pedagogů.

Zjišťování postojů učitelů prvního stupně k otázce nadání a jejich vzdělávání přineslo tyto výsledky. Učitelé si uvědomují, že je nadání vzácná komodita, o kterou je třeba pečovat. Počet dětí ve třídách a spousta dalších povinností jim ale nedovoluje věnovat se individuálně nadaným žákům. Proto se většina učitelů vyjádřila pro myšlenku segregace. To ale na škole možné není. Mají také za to, že obohacení osnov je správná cesta při rozvoji nadání, pokud je nadaný žák integrovaný. Někteří učitelé jsou přesvědčeni, že nadání si dokážou poradit sami bez větší pomoci. Tento postoj s sebou nese riziko, že se nadaným žákům není třeba věnovat, což je jeden z mýtů. Většina učitelů se vyjádřila pro myšlenku, že by pro každé dítě měl být vytvořen speciální plán.

Při rozhovoru s učitelkou, která má ve třídě diagnostikovaného nadaného, bylo zjištěno, že se učitelka snaží na výuku připravovat a ví, jakými metodami je možné rozvíjet jeho nadání, i když zatím nebyla na žádném školení. Toto zjištění podporuje fakt, že je to zkušená učitelka s mnoholetou praxí. Návštěva vyučovací hodiny to potvrdila. Učitelka byla na hodinu a přítomnost nadaného žáka připravena. Používala metody, které jsou literaturou doporučované, například metodu brainstormingu nebo volného psaní. Riziková byla ale situace, kdy žák měl psát. Vzhledem k dysgrafii a dysortografii žáka by bylo vhodnější mu zadat alternativní práci místo psaní. Například místo zmiňované aktivity mlok mohl žák dostat text o velemlokovi a zjistit zajímavé informace, se kterými by mohl seznámit třídu.

Závěr

Cílem teoretické části bylo poskytnout přehled o aktuálním stavu řešení didaktických otázek problematiky vzdělávání nadaných žáků. Praktická část předložila zprávu z kvalitativního výzkumného šetření zaměřeného na zjišťování míry a způsobů implementace poznatků z oblasti vzdělávání nadaných žáků v praxi primární školy. Výzkumná sonda měla ukázat, jaký postoj zaujímá škola, učitelé a konkrétní učitelka k nadání a ke vzdělávání nadaných žáků. Cíl práce byl splněn a přinesl následující výsledky.

Většina učitelů prvního stupně této konkrétní základní školy má obecně pozitivní vztah k nadaným žákům, nezatížený předsudky a mýty ani obavami z elitářství. Učitelé hodnotili na vícestupňové škále míru souhlasu nebo nesouhlasu s předloženými tvrzeními. Z analýzy písemných vzorků vyplynulo, že většina dotazovaných považuje nadání za vzácnou komoditu, kterou je třeba rozvíjet. Většina se shodla na tom, že by pro nadané žáky bylo přínosnější chodit do speciální třídy. Tento názor souvisí s faktem, že není v silách učitelů věnovat se nadaným žákům tak, jak by bylo třeba. Ostatní možnost integrace nevyklučovali, ale vyjádřili se tak, že je k integraci nadaných dětí nutné vytvořit odpovídající podmínky. Konkrétně by k větší efektivitě při práci s nadanými pomohl menší počet dětí ve třídách, asistent a různorodé didaktické pomůcky.

Škola se také musela vyrovnat s příchodem diagnostikovaného žáka ve čtvrté třídě. Musela splnit legislativní rámec, požádat o navýšení finančních prostředků na integraci onoho žáka a má v plánu proškolit třídní učitelku v otázce vzdělávání nadaných. Ve škole jsou k dispozici publikace, které mohou pomoci učitelce s přípravou na vyučování. Po návštěvě hodiny přírodovědy byla provedena analýza vyučovací hodiny. Bylo zjištěno, že paní učitelka má zájem rozvíjet nadání onoho žáka a využívá některé metody, které jsou publikacemi doporučované. Zaměřuje se ale také na jeho specifickou poruchu dysgrafii a dysortografii, která vytváří problematické situace. I když učitelka nebyla zatím vyškolená v otázce vzdělávání nadaných, některé metody zná ze své dlouholeté praxe.

Vzdělávání nadaných žáků v současné běžné základní škole může být úspěšné,

pokud může vycházet ze vstřícnosti vedení, které má možnost učitele podpořit zajištěním kurzů a materiálních pomůcek včetně odborných publikací. V neposlední řadě je pro vzdělávání nadaných v běžné třídě určující osobnost učitele, jeho nadšení pro přípravu hodin pomocí dostupných publikací a nadšení pro samotnou výuku, která je velmi náročná.

Doporučení pro školu, která z práce vyplývají, jsou následující:

- Proškolit většinu učitelů v otázce identifikování nadaných žáků a vhodných metod.
- Materiálně podpořit ty učitele, kteří mají integrovaného nadaného žáka, vhodnými pomůckami, např. knihovničkou s encyklopediemi, interaktivní tabulí a možností žáků využít internet.

Seznam použité literatury a zdrojů

CAMPBELL, James R. a Tamara STARNOVSKÁ. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál, 2001. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-516-4.

COLANGELO, Nicholas a Gary A. DAVIS. *Handbook of gifted education*. 3rd ed. Boston: Allyn and Bacon, c2003. ISBN 0-205-34063-6.

DOČKAL, Vladimír. *Psychológia nadania*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987. Pedagogická a psychologická literatúra.

FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

GOODHEW, Gwen. *Meeting the needs of gifted and talented students*. New York: Network Continuum, 2009. Meeting the needs series. ISBN 1855394650.

HALLAHAN, Daniel P. a James M. KAUFFMAN. *Exceptional children: introduction to special education*. 4th ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1988. ISBN 0-13-295585-7.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HAVIGEROVÁ, Jana Marie. *Pět pohledů na nadání*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3857-4. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/201107/contents/nkc20112197105_1.pdf

HŘÍBKOVÁ, Lenka. *Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1998-6.

JURÁŠKOVÁ, Jana. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

KIRK, Samuel A. a James John GALLAGHER. *Educating exceptional children*. 5th ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1986. ISBN 0-395-35774-8.

LANDAU, Erika. *Odvaha k nadání*. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.

LAZNIBATOVÁ, Jolana. *Nadané dieťa: jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: Iris, 2007. ISBN 80-89018-53-X.

MACHŮ, Eva a Ilona KOČVAROVÁ. *Kvalita školy z hlediska péče o nadané žáky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2013. ISBN 978-80-7454-316-6.

MACHŮ, Eva. *Nadaný žák*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-197-3. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/201008/contents/nkc20102108687_1.pdf.

MÖNKS, F. J. a Irene H. YPENBURG. *Naše dítě je velmi nadané: rukověť pro rodiče a učitele*. Praha: Grada, 2002. Výchova a vzdělávání. ISBN 80-247-0445-5.

Nadané děti. *Nadané děti* [online]. 2017 [cit. 2017-012-02]. Dostupné z: <http://www.nadanedeti.cz/pro-ucitele-typologie-deti>.

PORTEŠOVÁ, Šárka, Marie BUDÍKOVÁ a Helena KOUTKOVÁ. Kontakt s nadáním jako jedna z důležitých proměnných ovlivňujících postoj pedagogů a rodičů k mimořádně nadaným žáků a k jejich vzdělávání. *Pedagogika*, Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, LVIV, č. 1, s. 38-53. ISSN 0031-3815.

PORTEŠOVÁ, Šárka. *Rozumově nadané děti s dyslexií*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-990-3.

RENZULLI, Joseph S. a Jitka FOŘTÍKOVÁ. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-254-3705-6. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/200810/contents/nkc20081822578_1.pdf.

SEJVALOVÁ, Jitka. Sociální a emocionální potřeby mimořádně nadaných dětí. *Metodický portál: Články* [online]. 30. 06. 2004, [cit. 2012-11-17]. Dostupný z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21/SOCIALNI-A-EMOCIONALNI-POTREBY-MIMORADNE-NADANYCH-DETI.html>. ISSN 1802-4785.

STEPHEN, Martin a Ian WARWICK. *Educating the more able student: what works and why*. Los Angeles: SAGE, 2015. ISBN 978-1-4739-0795-9.

STERNBERG, Robert J. a Scott Barry KAUFMAN. *The Cambridge handbook of intelligence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Cambridge handbooks in psychology. ISBN 978-0-521-73911-5. Dostupné také z: <http://www.loc.gov/catdir/enhancements/fy1106/2010049730-t.html>.

ŠKRABÁNKOVÁ, Jana. *Žijeme s nadáním*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7464-137-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Legislativní zdroje

ČESKO. *Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020*. MŠMT, 2017 [online]. 17. 02. 2016, [cit. 2017-03-12]. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/file/36970/>.

ČESKO. Vyhláška č. 73/2005 Sb. – Vyhláška z 17. února 2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 503 – 508. Dostupná také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb1>.

Dokumenty konkrétní školy:

Školní vzdělávací program školy

Výroční zpráva školy 2015-16

Pozn.: Vzhledem k anonymitě výzkumu neuvádíme konkrétní znění těchto dokumentů, zájemce se může obrátit na m.semivanova@gmail.com.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Škálový dotazník pro učitele

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Druhy nadání	14
Tabulka 2 – Rozdíl mezi bystrým a nadaným žákem	21
Tabulka 3 – Co je a co není obohacení	25
Tabulka 4 – Formální průběh navštívené hodiny	59
Tabulka 5 – Pozorování vyučovací hodiny	60

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Renzulliho model tří kruhů	12
Obrázek 2 – Mönksův model nadání	13
Obrázek 3 – Sternbergův model nadání	13